

Reflexia kultúry

PRÍLOHA NÁRODNEJ OSVETY 3 – 4/2010 PRE KULTÚRNO-OSVETOVÚ
TEÓRIU, REFLEXIU A PRE VEDU A VÝSKUM V OBLASTI KULTÚRY

Od tohto čísla Národnej osvetovej bude pravidelne vychádzať v jej strede príloha pre kultúrno-osvetovú teóriu, reflexiu a pre vedu a výskum v oblasti kultúry s názvom Reflexia kultúry, ktorá bude stálou rubrikou teoretických materiálov z oblasti výchovy a vzdelávania v kultúre, reflexie kultúrno-osvetovej praxe a osobitne aj záujmovej umeleckej činnosti a tvorivosti, ako aj priestorom pre vedecký výskum v oblasti kultúry a teoretickú problematiku kultúrohistorického obnovenia, rozvoja vidieka a ochrany najmä nehmotného kultúrneho dedičstva.

Veríme, že na napĺňaní Reflexie kultúry, ktorú vytvárame z iniciatívy riaditeľky Kabinetu vzdelávania Národného osvetového centra PhDr. Svetlany Chomovej, PhD., sa budú podieľať okrem externých vedecko-výskumných pracovníkov a pedagógov z oblasti kultúry a odborných pracovníkov NOC, ktorí prisúdili zapojiť sa do jej tvorby, aj manažéri regionálnej a miestnej kultúry – zamýšľajúci sa nad jej súčasným stavom a budúcnosťou, podmienkami existencie a možnosťami rozvoja.

Redakcia

KULTÚRNO-OSVETOVÝ PRACOVNÍK AKO MODERNÁ PROFESIA

Nové požiadavky na kultúrno-osvetových pracovníkov

Formovanie pôsobnosti kultúrno-osvetového pracovníka do svojbytného povolania, do odbornej pracovnej činnosti, malo už historicky osobité črty oproti povolaniam tradičného charakteru. Tento proces bol silne poznačený dobovým sociálno-politickým kontextom. Bolo to tak aj začiatkom 90. rokov minulého storočia, keď povolanie kultúrno-osvetového pracovníka bolo vnímané značne rozporuplne, a to predovšetkým z dôvodu výraznej ideologickej väzby systému osvetu s bývalým spoločensko-politickým systémom. Táto skutočnosť priniesla v nasledujúcom období výrazné negatívne postoje k celej oblasti kultúrno-osvetovej činnosti, ktorých odrazom boli nielen mimoriadne tvrdé reštrikčné opatrenia v oblasti osvetovej práce, ale i celkové nedoceňovanie činnosti kultúrno-osvetových pracovníkov, vrátane nárokov na ich odbornú pripravenosť a ďalšie vzdelávanie.

Na druhej strane kritický spoločenský tlak na oblasť kultúrno-osvetovej práce podnietil intenzívne hľadanie inšpirácií v tom najlepšom z tradícií, súčasnosti a vývojových trendov domácej a európskej kultúrno-osvetovej činnosti, z andragogického a kulturologického poznania s cieľom premeniť kultúrno-osvetovú činnosť na inšpiratívne aktivity revitalizácie a rozvoja miestnej a regionálnej kultúry. Zmeny v chápaní poslania kultúrno-osvetovej činnosti nesú so sebou nové požiadavky na prácu kultúrno-osvetového pracovníka, ktorých výraznou zložkou je jeho profesionalita a dôraz na ďalšie vzdelávanie.

1. Povolanie, profesia, kvalifikácia, kompetencia

Pri hľadaní odpovede na otázku, či spĺňa povolanie „kultúrno-osvetový pracovník“ charakteristiky modernej profesie, je potrebné definovať termíny používané v tejto súvislosti najčastejšie. Za také považujeme predovšetkým termíny „profesia“, „povolanie“, „kvalifikácia“, „kompetencia“.

Problematikou profesií sa v súčasnosti zaoberajú rôzne vedecké disciplíny a odbory činnosti. Pojmy profesia, pro-

fesional, profesionalizácia uvádzajú encyklopédie, výkladové slovníky a odborné texty nejednotne; prevažne ich chápu vo význame opak „amatéra“ a „amaterizmu“. Termín „povolanie“ má pritom i širšie použitie v bežnej reči. Profesiou môžeme chápať ako: 1) odbor pracovnej činnosti; 2) poslanie, určenie, úloha; 3) trochu zastaralo aj ako nadanie, schopnosť či pozvanie, predvolanie.

Profesia v zmysle andragogického terminologického a výkladového slovníka (Výchova 2000, s. 371) je **časť pra-**

covných činností z povolania, ktorá dosiahla určitý počet formalizovaných charakteristík (profesiový štatút) a určitý význam v spoločnosti. Je to inštitucionalizovaná činnosť, v ktorej ide o presne vymedzené vykonávanie pracovných úloh podložené profesiovým štatútom, v ktorom sú definované požiadavky na kvalifikačnú úroveň pracovníka, ako i dĺžku jeho praxe.

Povolanie predstavuje:

1. ustálený druh pracovnej činnosti, ktorý je predpokladom materiálnej

existencie vykonávateľa a determinuje jeho sociálno-psychologické vlastnosti;

2. kvalifikovane a sústavne vykonávanú činnosť, ktorá vytvára podmienky na život a spoločenské postavenie človeka;

3. súhrn spoločensky uznaných a užitočných činností, ktoré sú realizovateľné a uplatnia sa na trhu práce špeciálne pripravenými pracovníkmi.

Pri **profesii** ide o presne vymedzené vykonávanie pracovných úloh podložene profesiovým štatútom, v ktorom sú definované požiadavky na kvalifikačnú úroveň pracovníka, ako i dĺžku jeho praxe.

Profesiu je možné charakterizovať na základe mnohých kritérií. Za základné prvky profesie andragóga sa obvykle pokladajú:

- špecializované odborné poznatky, systematické teoretické vzdelanie,
- kontrola kvalifikácie a oprávnení vykonávať povolanie,
- organizácia profesijného zväzu (alebo niekoľkých profesijných zväzov),
- kódex etických noriem v odbore,
- pripravenosť plniť univerzálne úlohy,
- stabilizácia a zlepšenie odmeňovania alebo prestíže.

Profesiu charakterizuje aj jej systematické vykonávanie v dlhšom období, obsah pracovnej činnosti a charakter pracovných podmienok, kvalifikácia, nároky na znalosti, spôsobilosti a osobnostné vlastnosti, zisk, materiálne i nemateriálne výhody spojené s výkonom povolania, prestíž, miera úcty priznávaná určitému povolaniu.

Pre **uznanie povolania za profesiu** je treba prítomnosť ôsmich všeobecných znakov:

- teoretický základ, existencia systémových poznatkov,
- manifestovaný vzťah k spoločenským hodnotám (orientácia na spoločenský progres),
- príprava na profesiu, ktorá má byť dlhšia, špecializovaná, s vlastnou subkultúrou,
- motivácia vykonávateľa (služba pre občanov, spoločnosť, prípadne iná),
- autonómia – vymedzenie kompetencií profesie,
- záväznosť realizátora voči profesii,
- vysoko spoločenský význam profesie,
- etický kódex.

Na základe analýzy odbornej literatúry zhrňame, že vzťah pojmov „povolanie“ a „profesia“ nie je v odbornej literatúre jednoznačný. Napriek tomu možno konštatovať, že:

– termín „povolanie“ sa javí širší, viac významový; môže byť synonymom termínu „profesia“, ale i nemusí; môže sa použiť i v obraznom význame (známe je biblické „veľa je povolaných“),

– termín „profesia“ je používaný jednoznačne ako odborný termín definovaný v kontexte s profesiovým štatútom a ďalšími charakteristikami profesie,

– požiadavka špeciálnej prípravy je charakteristickou tak pre povolanie, ako pre profesiu,

– z rozsahu pojmu „povolanie“ sa do pojmu „profesia“ zaraďuje tá časť pracovných činností a kompetencií, ktorá dosiahla určitý počet formalizovaných charakteristík, svoj profesiový štatút a určitý význam v spoločnosti,

– v povolaniach ako kultúrno-osvetový pracovník, vzdelávateľ dospelých prebiehal proces profesionalizácie historicky neporovnateľne neskôr ako v „tradičných“ povolaniach, čo oprávnené vyvoláva otázku, či možno hovoriť o povolaniach „kultúrno-osvetový pracovník“ ako o svojbitej profesii.

Pri definovaní oboch pojmov – povolanie i profesia – majú významné miesto odborná príprava, kvalifikácia a v ostatnom desaťročí čoraz častejšie uvádzané profesijné kompetencie.

Aj pri definovaní pojmu a charakterizovaní významu kvalifikácie a kompetencie nachádzame v odbornej literatúre rôzne vymedzenia.

Kvalifikácia predstavuje **spôsobilosť** na vykonávanie určitého povolania získanú na základe odbornej profesijnej prípravy. Je orientovaná vecne a elementy individuálnej schopnosti konania sa dajú certifikovať. Kvalifikácia je orientácia na naplnenie požiadavky na vedomosti, zručnosti a návyky vzťahujúce sa k určitej činnosti. Pojem kompetencia chápeme v tomto prípade v širšom význame. Kým kvalifikácia znamená orientáciu na naplnenie požiadavky a na vedomosti, zručnosti a návyky vzťahujúce sa k určitej činnosti, kompetencia znamená orientáciu na celú osobnosť.

Odborná kvalifikácia je teoretická a praktická oprávnenosť vykonávať danú profesiu. Kvalifikácia sa začína utvárať v prípravnom vzdelávaní, pokračuje získaním praktických skúseností a prehĺbuje sa a zvyšuje ďalším vzdelávaním.

Kompetencia (z lat. *competentia*) býva v staršej literatúre ponímaná užšie ako výsledok vzdelávania. V novej andragogickej literatúre je chápaná širšie ako právomoc, dosah právomoci, spô-

sobilosť vykonávať určitú činnosť. Z uvedeného vyplýva, že kompetencia je súčasťou všetkých profesií.

Pri dnešných rýchlych zmenách v profesionálnom svete je potrebné stále viac sa orientovať na tzv. kľúčové kompetencie.

Kľúčové kompetencie predstavujú kompetencie presahujúce profesiu, majú všeobecnejšiu platnosť a predstavujú trvalú hodnotu v procese zmien a majú dlhšiu životnosť ako odborné vedomosti. Avšak odborné vedomosti sú základom pre využitie kľúčových kompetencií. Kľúčové kompetencie môžu teda tvoriť základ pre ďalšie vzdelávanie, a tým ďalej zvyšovať sociálnu kompetenciu tých, čo sa učia.

Pri objasnení vzťahu medzi kvalifikáciou a kompetenciou, t. j. mať kvalifikáciu pre určité povolanie a mať kompetenciu vykonávať toto povolanie, budeme predpokladať, že kompetencia predstavuje širší pojem. Vo vzťahu k profesii kultúrno-osvetového pracovníka je inšpiratívne vymedzenie šiestich kľúčových kompetencií charakteristických pre odborníka v etape informačnej spoločnosti (Turek 2004, s. 67). Ide o tieto kompetencie:

a. informačné kompetencie – ovládanie práce s počítačom, práca s informačnými a komunikačnými technológiami a v rámci nich informačná gramotnosť a počítačová gramotnosť.

b. učebné kompetencie – schopnosť vzdelávať sa počas celého života (samostúdiom a samovzdelávanie). Patria sem predovšetkým motivácia, učebné zručnosti a poznanie svojho učebného štýlu.

c. kognitívne kompetencie – predstavujú kritické a tvorivé myslenie, riešenie problémov.

d. interpersonálne (sociálne) kompetencie – spolupráca, vzájomné rešpektovanie sa, spolunažívanie, tolerancia, spoločné riešenie konfliktov atď. Tieto kompetencie vytvárajú cestu k mieru, zdravému životnému prostrediu a trvalo udržateľnému životu.

e. komunikačné kompetencie – schopnosť dorozumieť sa (napr. v EÚ komunikovať okrem materinského jazyka 2 svetovými jazykmi).

f. osobné kompetencie – kvalitný hodnotový systém obsahujúci také zložky ako česť, slušnosť, lásku, pomoc, poznanie samého seba vrátane sebauvedomenia, sebaovládania, sebamotivácie, angažovanosti.

Podľa V. Prusáckovej (2007, ss. 86–87) **kompetencia** predstavuje „komplexnú

schopnosť vykonávať určité odborné pracovné činnosti utváranú na základe osvojenia si teoretických vedomostí, praktických zručností, sociálnych kompetencií a postojov, ako i iných kvalít osobnosti“.

Profesijné kompetencie predstavujú súbor čiastkových kompetencií, ktoré možno rozčleniť do viacerých skupín:

- vlastné odborné kompetencie,
- sociálne kompetencie,
- kognitívne kompetencie,
- kľúčové kvalifikácie.

V. Prusáková zdôrazňuje potrebu nasledujúcich kompetencií:

odborné kompetencie:

– súbor základných vedomostí tvoriacich profesijný základ, profesijné myslenie,

– súbor špecifických vedomostí podľa odborného zamerania pracovníka, znalosť regiónu a možností rozvoja činností v oblasti kultúry a profesijných kontaktov,

– aplikačné znalosti – spôsob prenosu odborného poznania do odbornej praxe,

– profesijné hodnoty – dodržiavanie etického kódexu profesie, odborných noriem a zásad,

– všeobecný vedomostný základ – napr. počítače, jazyky.

sociálne kompetencie:

– komunikačné – dávanie a prijímanie spätnej väzby, aktívne počúvanie, technika kladenia otázok, verbálna a neverbálna komunikácia,

– kooperačné – interpersonálne vzťahy, práca v tíme, riešenie konfliktov,

– emocionálna pružnosť spojená s empatiou, schopnosť riadiť a rozhodovať

– spojená s asertívnym správaním, samostatnosťou a zodpovednosťou.

kognitívne resp. metodické kompetencie:

– plánovité uplatňovanie odborných vedomostí,

– schopnosť ďalej rozvíjať vlastné učenie, sebavzdelávanie,

– myslieť v súvislostiach a systémovo,

– riešenie problémov a tvorivosť,

– sebahodnotenie a sebaopoznanie.

profesijná kompetencia kultúrno-osvetového pracovníka predstavuje jeho schopnosť vykonávať určité pracovné činnosti prináležiace danej pozícii v kultúrno-osvetovej oblasti a dosahovať požadovaný výkon. Profesijná kompetencia kultúrno-osvetového pracov-

níka je utváraná na základe osvojenia si teoretických vedomostí, praktických zručností, sociálnych kompetencií a postojov, ako i iných kvalít osobnosti. Rovnováha všetkých rovín kompetencie – odbornovo-kvalifikačnej, osobnostno-sociálnej a kľúčových kompetencií – je mimoriadne dôležitá v povolaniach, kde prevláda práca s ľuďmi, ktorej podstatnou črtou je jej kultivačno-výchovné zacielenie. Nazdávame sa, že kultúrno-osvetová činnosť nemôže od takýchto ambícií ustúpiť.

2. Povolanie kultúrno-osvetového pracovníka a jeho štandardizácia

Povolanie „kultúrno-osvetový pracovník“ v tomto príspevku vnímame ako jednu zo špecializácií profesie „andragóg“.

Analýza vývoja andragogických povolání poukazuje na to, že v jednotlivých obdobiach boli preferované rôzne stránky profesie andragóga. Do polovice minulého storočia v profesii andragóga dominovalo kultúrno-osvetové pôsobenie, od 60. rokov 20. storočia rozvoj didaktických kompetencií, neskôr manažmentu vzdelávania až po v súčasnosti vznikajúce andragogické aktivity typu sociálno-psychologickej intervencie, ktoré presahujú tradičnú výučbu a poradenstvo vo vzdelávaní.

V odbornej literatúre nachádzame viacero prístupov, podľa ktorých môžeme charakterizovať profesiu kultúrno-osvetového pracovníka. Jeden z nich radí profesiu kultúrno-osvetového pracovníka medzi také špecializácie andragogickej práce, ako sú napríklad:

- učiteľstvo,
- vychovávateľstvo/sociálna andragogika,
- poradenstvo,
- manažment,
- metodika.

Iný pohľad na profesiu kultúrno-osvetového pracovníka predstavuje členenie na šesť kategórií špecializovaných funkcií:

- tútor, mentor alebo vedúci skupiny účastníkov,
- učiteľ, lektor, inštruktor, tréner alebo cvičiteľ,
- edukačný poradca a konzultant,
- metodický pracovník vo vzdelávaní dospelých,
- manažér a organizátor vzdelávania dospelých,
- strategicko-decízny koncepčný pracovník.

Relatívne ucelenú predstavu o povolání, resp. profesii by mali dať normatívy

jednotlivých povolání/profesií vyjadrené v ich štandardoch. V tomto príspevku hovoríme o štandarde profesie kultúrno-osvetového pracovníka v zmysle nášho doterajšieho poznania o vývoji profesionalizácie tohto povolania.

Štandard povolania predstavuje **normatív**, ktorý na základe štruktúry činností, povinností a zodpovedností stanovuje nevyhnutné, resp. zodpovedajúce kompetencie pre štandardný výkon profesie. Štandardy by mali byť stanovené s plným rešpektovaním reálnych podmienok výkonu profesie, mali by vychádzať z dôkladnej analýzy súčasného stavu profesijnej prípravy a potrieb kultúrno-osvetovej praxe.

Štandard povolania, resp. profesie kultúrno-osvetového pracovníka sme v odbornej andragogickej literatúre ne našli, neuvádzajú ho ani interné predpisy Ministerstva kultúry SR. Konštruovanie štandardov povolania kultúrno-osvetových pracovníkov je úloha, ktorá čaká na svoje naplnenie. V rámci tohto príspevku sa pokúsime o navrhnutie rámcovej štruktúry štandardu profesie kultúrno-osvetového pracovníka.

Štruktúru štandardu povolania/profesiie **kultúrno-osvetového pracovníka** navrhujeme s nasledujúcim obsahom:

– základná identifikácia povolania

– názov povolania, kód podľa Klasifikácie zamestnaní, prepojenie na Klasifikáciu odborov vzdelávania, prípadne na iné klasifikácie (napr. na dnes už neplatnú, ale stále sa ešte používajú) Jednotu klasifikácie zamestnaní a i.),

– **popis povolania** (pracovné činnosti, pracovné predmety, prostriedky, pracovné podmienky) – všeobecná charakteristika povolania a úloh kultúrno-osvetového pracovníka s dôrazom na etický kódex pri vykonávaní činností, výcvik a vzdelávanie,

– **príprava na povolanie** – kvalifikačné predpoklady a požiadavky, základná odborná príprava, nadväzná odborná príprava, hlavné podmienky na prijatie do odbornej prípravy, hlavné a voliteľné predmety počas odbornej prípravy (typ študijného programu, druh univerzity a pod.),

– **nároky na profesijné kompetencie** – odbornovo-kvalifikačné, osobnostno-sociálne a kľúčové kompetencie požadované, potrebné pre úspešný výkon povolania (vedomosti a zručnosti, osobnostné predpoklady, vlastnosti, špeciálne schopnosti), ďalšie nároky,

– **pracovné uplatnenie** – možnosti uplatnenia, príbuzné a náhradné uplatnenie

v praxi, situácia na trhu práce (národné a regionálne aspekty),

– **obmedzenia pre výkon povolania** – prístupnosť povolania z hľadiska veku, pohlavia, zdravotné a telesné obmedzenia pre výkon povolania, vhodnosť povolania (pracovných činností) pre osoby so zmenenou pracovnou schopnosťou, najčastejšie choroby, ohrozenia zdravia v dôsledku výkonu povolania.

Štruktúra štandardu povolania vyjadruje podstatu profesie, a preto je totožná pre všetky kategórie kultúrno-osvetových pracovníkov (manažérov, lektorov, metodikov a pod). Špecifiká pracovných činností a vlastného výkonu jednotlivých kategórií pracovníkov sú vyjadrené v hierarchizácii činností a v konkretizácii kompetencií.

3. Charakteristika pracovných špecializácií kultúrno-osvetového pracovníka

Profesionalita kultúrno-osvetového pracovníka predstavuje jednu zo základných problémových oblastí kultúrno-osvetovej andragogiky. Dokumentuje to skutočnosť, že táto téma bola súčasťou výskumu Katedry andragogiky FiF UK v Bratislave. Boli to predovšetkým príspevky pedagógov tejto katedry, ktoré konštatovali, že čím ďalej, tým viac rastú nároky na prácu andragógov, oblasť ich pôsobenia sa profesionalizuje. Rozširuje sa rozsah andragogických činností, a tým aj andragogických kvalifikácií. Pri charakteristike profesie andragóga je potrebné zdôrazniť, že v budúcnosti možno v rámci profesie andragóga predpokladať návrat k významnejšiemu postaveniu kultúrno-osvetových pracovníkov, ktorí najmä v priestore tretieho sektora budú nachádzať výrazné uplatnenie.

Na základe skúmania profesie kultúrno-osvetového pracovníka uvádza R. Čornaničová (2004, s. 53), že je to pracovné zaradenie, v ktorom „prevažujúcou pracovnou náplňou je manažovanie, organizácia, animácia, metodické, odborné a iné zabezpečovanie kultúrno-osvetovej činnosti, ako animácia a aktivizácia kultúrno-výchovného života v oblasti pôsobnosti kultúrno-osvetového pracovníka, či už je to kultúrno-osvetová politika v štátnom alebo regionálnom meradle, v miestnej kultúre alebo v kultúrno-osvetových zariadeniach tretieho sektora, ako i ďalších subjektov kultúrno-osvetovej práce“.

Podľa tejto autorky v práci kultúrno-osvetového pracovníka sa percentuálne

najviac vyskytuje metodická činnosť, potom činnosť organizačná, riadiaca a koncepcná, ďalej si táto profesia vyžaduje aj široký okruh poznatkov a spôsobilostí, napríklad všeobecný rozhľad v odbore a regióne, schopnosť koncepčne myslieť, tvoriť a organizovať, komunikovať, schopnosť stále sa vzdelávať.

Podstata pracovných činností kultúrno-osvetového pracovníka, ako to prezentujú výsledky výskumu katedry andragogiky (Čornaničová, Denciová 1999), spočíva v nasledovných aktivitách:

– zabezpečovanie organizačného chodu kultúrneho života miestneho etnika, pričom sa neobmedzujú len na organizačné práce, ale sami sa aktívne zapájajú do prípravných prác a do celkového priebehu osvetových aktivít,

– zabezpečovanie financií na kultúrno-osvetové podujatia (niektorí kultúrno-osvetoví pracovníci považujú vyhľadávanie sponzorov za jednu z priorít, prostredníctvom čoho sa usilujú riešiť zložitú finančnú situáciu v oblasti kultúry),

– realizácia kultúrno-osvetových foriem a metód práce, komunikácia s miestnymi osobnosťami a miestnym obyvateľstvom, realizácia kultúrnych podujatí.

Súčasťou pracovných činností kultúrno-osvetových pracovníkov, ako sa ďalej uvádza, sú: koncepcná činnosť, riadiaca činnosť, metodická činnosť, organizačná činnosť, lektorská činnosť, administratívna činnosť, technickozabezpečovacia činnosť.

Medzi základné profesijné činnosti andragógov v oblasti kultúrno-osvetovej práce, podľa spomínaného výskumu, možno zaradiť nasledovné vedomosti a schopnosti:

– riadiť organizačný chod kultúrno-osvetového zariadenia/subjektu,

– vypracovať plán činnosti kultúrno-osvetového zariadenia/subjektu,

– koordinovať prácu jednotlivých úsekov činnosti,

– zabezpečiť propagáciu a reklamu kultúrno-osvetových podujatí a aktivít v masmédiách,

– spolupracovať s predstaviteľmi miestnych edukačných zariadení,

– spolupracovať s miestnymi kultúrnymi inštitúciami,

– vyhľadávať, podnecovať, spolupracovať s dobrovoľnými osvetovými aktivitami, čiastočnými a poloprofesionálnymi spolupracovníkmi kultúrno-osvetových pracovníkov,

– kontrolovať úspešnosť kultúrno-osvetových podujatí a vyhodnocovať ich,

– metodická a poradenská činnosť pri organizovaní kultúrno-osvetových aktivít a rôznych foriem a metód výchovy a vzdelávania dospelých.

Súčasť profesijného výkonu kultúrno-osvetového pracovníka tvoria aj tzv. ďalšie činnosti – konzultačná, koncepcná, administratívna, operatívna, styk s verejnosťou, sebazvzdelávanie v rámci celoživotného vzdelávania a pod.

Mieru zastúpenia jednotlivých druhov činností v profesii kultúrno-osvetového pracovníka výrazne ovplyvňuje prostredie a inštitúcie, v ktorých je tento pracovník zamestnaný. Spomínané rozličné druhy činností sa premietajú do rolí, ktoré sú odborníkmi popísané v andragogických profesiách.

Pri charakterizovaní jednotlivých činností kultúrno-osvetových pracovníkov považujeme za potrebné aspoň v krátkosti opísať niektoré z **pracovných špecializácií**, ktoré vykonáva kultúrno-osvetový pracovník.

3. 1. Kultúrno-osvetový pracovník ako manažér

V súvislosti s pracovnou pozíciou manažéra v oblasti kultúry M. Tuma (2005, ss. 14 – 19) uvádza, že jeho poslaním je riadenie a zabezpečovanie plynulosti chodu zvereného útvaru, najmä čo sa týka organizácie práce, motivácie, kontroly a vedenia spolupracovníkov.

Manažér vykonáva najmä nasledovné činnosti: koncepcné, strategické, plánovacie, rozhodovacie, výkonné, sprostredkovacie, motivačné, hodnotiteľské, riadiace, odborné, reprezentačné, racionalizačné, optimalizačné, aktívizačné a iné.

Manažér vo svojej činnosti potrebuje vedomosti, znalosti, skúsenosti a poznatky, zručnosti a postoje, ktoré sú zamerané na výkon tejto roly a plnením vytýčených úloh ním riadenej organizačnej jednotky.

Medzi odborné spôsobilosti manažéra môžeme zaradiť:

– produktívnu prácu s informáciami,

– formovanie vízie, misie a stratégie organizácie,

– formovanie koncepcie organizačného rozvoja organizácie,

– organizovanie tímovej práce,

– komplexné riešenie problémov, variantný prístup k nim,

– abstraktné myslenie, vnímanie možných analógií,

– empiricko-analytické rozhodovanie, – ďalšie činnosti.

Kvalitný pracovný výkon manažéra v oblasti kultúry a osvety bude závisieť od odborných manažérskych znalostí najmä v oblasti plánovania, organizovania, riadenia, zabezpečovania, kontrolovania, ale aj ďalších znalostí, ďalej od jeho postojov, hodnotových systémov a osobnostných vlastností, ako aj od praktických skúseností a schopností uplatniť manažérske znalosti v praxi.

3.2. Kultúrno-osvetový pracovník ako lektor

Kultúrno-osvetový pracovník často pôsobí ako lektor vo vzdelávaní. Ako uvádza J. Kalnický (1994, ss. 61 – 62), účinnosť práce lektora je priamo úmerná jeho didakticko-psychologickej pripravenosti a spôsobilosti. Lektor zabezpečuje pôsobenie výchovnej a vzdelávacej zložky v edukačnom procese dospelých, a preto sú na neho kladené požiadavky:

1) v oblasti príslušnej vednej disciplíny alebo druhu činnosti:

- miera – obsiahlosť teoretických vedomostí,
- ich kvalitatívna úroveň (novosť – aktuálnosť, porovnateľnosť napr. s európskou špičkou atď.);

2) v oblasti androdidaktickej spôsobilosti:

- logické utriedenie vedomostí do istého systému,
- selektovanie základného a doplňujúceho učiva (vzhľadom na ciele výučby i na vedomostnú úroveň účastníkov),
- aplikovanie vedomostí v praxi,
- riadenie a organizovanie učebného procesu tak, aby v prijateľnom čase, prijateľnou formou, s použitím didaktických prostriedkov odovzdal účastníkom učivo;

3) v oblasti osobného rozvoja:

- komunikačné zručnosti, etický rozmer (zodpovednosť, tvorivosť, empatia a pod.).

Pre dosiahnutie optimálnej účinnosti vzdelávacieho procesu je potrebné, aby lektor vo svojej činnosti uplatňoval nasledovné princípy:

- cielovosť,
- tvorivosť,
- odbornosť a vedeckosť,
- dobrovoľnosť a pozitívnu motiváciu,
- prístupnosť a primeranosť,
- systémovosť a kontinuálnosť,
- názornosť.

3.3. Kultúrno-osvetový pracovník ako animátor

V súčasnej postindustriálnej spoločnosti nastáva v profesii kultúrno-osve-

tového pracovníka posun od idey rozšírenia kultúry k idee animácie kultúry v zmysle chápania animácie ako oživovania, mobilizácie a facilitácie individuálnej aktivity i spoločenských síl v kultúrno-výchovných aktivitách, v ktorých tento kultúrno-osvetový pracovník pôsobí.

Problematika animácie kultúry je najširšie rozpracovaná v Poľsku, podľa J. Kargula (1996, s. 55) by animácia mala zahŕňať nasledovné základné princípy:

- zásadu nezasahovania do animačných aktivít „zhora“ či z centrálnych alebo miestnych správnych orgánov; animačné činnosti sú výsledkom rozhodnutia účastníkov, nie vonkajších požiadaviek,
- primát individualizmu pred kolektivismom; každý človek je dôležitým subjektom, ktorému sa majú vytvoriť podmienky pre jeho kreativitu,
- pluralizmus, rešpektovanie rozličných spôsobov aktivít, myšlienok, vplyvov, ktoré majú byť akceptované.

Animátor oživuje prostredie, vytvára u ľudí túžbu po vedomostiach.

V činnosti animátora okrem vzdelanostných predpokladov sú obzvlášť dôležité osobnostné kompetencie. Pri výkone tejto roly animátor nesmie pôsobiť ako votrelec, cudzinec, ale ani ako dirigent. Musí rešpektovať prostredie, zvyky, hodnoty, postoje názorových vodcov malých skupín, záujmových združení a lokálnych spoločností. Taktiež musí ovládať komunikačné schémy v malých skupinách a princípy sociálnych interakcií.

Kultúrno-osvetový pracovník ako animátor:

- prezentuje vedomosti, zručnosti a prostriedky účastníkom takým spôsobom, že im nezabezpečí iba sprostredkovanie informácií, ale aj zapojenie do spoločnej činnosti (animácie),
- vŕha okolie prostredníctvom svojho nadšenia a „posadnutosti“ do spoločenského a kultúrneho života,
- vie nadchnúť pre idey spoločných projektov,
- oživuje komunitu kultúrnym a spoločenským životom,
- využíva svoje schopnosti, vedomosti, zručnosti a charizmu a posúva iniciatívu na ďalších ľudí a „lavínovite“ zapája ostatných do vznikajúceho spoločenstva, neditiguje jednotlivca či skupinu, ale prebúdzá v nich vlastnú aktivitu.

Pri všetkých činnostiach, ktoré animátor vykonáva, je veľmi dôležitá schopnosť komunikovať, presvedčiť a vypo- vokovať ostatných k dialógu.

4. Špecifiká a vývojové trendy v smerovaní profesie kultúrno-osvetových pracovníkov

Všetky roly a profesionálne činnosti kultúrno-osvetového pracovníka, ktoré sme prezentovali vyššie, tvoria integrovaný celok, ktorý charakterizuje **špecifickosť práce kultúrno-osvetového pracovníka**. Tá sa vyznačuje:

- rozmanitosťou profesionálnych činností – urobiť projekt podujatia, vystúpiť ako moderátor, spolupracovať s odborníkmi na podujatí, nájsť sponzora, viesť agendu, komunikovať s verejnosťou, viesť výkazníctvo a pod.,
- ich súbehom – kultúrno-osvetový pracovník v jednom dni vykonáva súčasne niekoľko činností,
- časovou náročnosťou – kultúrno-osvetový pracovník intenzívne pracuje nad stanovený pracovný čas (rokovania so sponzormi, administratíva, premýšľanie o projektoch a pod.),
- neustálou pohotovosťou, koncentráciou, prácou v sobotu a nedeľu a iné,
- psychickou náročnosťou – sústredenie, pohotovosť, vypätie, stres,
- odbornou náročnosťou – interdisciplinárnosť znalostí kultúrno-osvetového pracovníka,
- vysokými nárokmi na tvorivosť v práci,
- nárokmi na plnú výkonnosť, aby sa dosiahla efektívnosť výchovno-vzdelávacieho procesu,
- pozitívnymi zážitkami a skúsenosťami – vydarené podujatie, spokojní účastníci, tvorivé pracovné prostredie, tímová práca pri tvorbe nových aktivít a pod.,
- vplyvom na účastníkov aktivít, spätnou väzbou.

Ďalšie špecifikum profesie kultúrno-osvetového pracovníka predstavuje jeho **úzka prepojenosť** z jednej strany **so širokým kádom platených spolupracovníkov** (napríklad lektori, animátori, vedúci záujmových kolektívov a pod.) a z druhej strany **spolupráca** s veľkým počtom **dobrovoľných kultúrno-osvetových pracovníkov** v rôznych pozíciách (organizátori, členovia rozličných komisií, aktivisti a pod.).

V súčasnom období transformácie spoločnosti vývoj v profesii kultúrno-osvetového pracovníka charakterizujú **trendy**, ktoré ovplyvňujú štruktúru a kvalitu personálneho zabezpečenia kultúrno-osvetovej činnosti. Medzi hlavné trendy, ktoré ovplyvňujú profesiu kultúrno-osvetových pracovníkov, zaraďujeme nasledovné:

a) Zmeny v kvalifikačnej štruktúre

Súčasná kvalifikačná štruktúra v danej profesii nezodpovedá potrebám rozvoja kultúrno-osvetovej činnosti v nových podmienkach. Obzvlášť v menších sídlach táto činnosť nie je vždy zabezpečená kvalifikovanými pracovníkmi. Hlavnými faktormi tohto javu sú:

- odchod kvalifikovaných kultúrno-osvetových pracovníkov z pracovných pozícií z dôvodu nízkeho platového ohodnotenia ich činnosti,

- neatraktívnosť povolania pre mladých, odborne vzdelaných (andragogika, kulturológia, pedagogika a pod.) absolventov z vyššie uvedeného dôvodu.

b) Starnutie kolektívov kultúrno-osvetových pracovníkov

Tento jav nadväzuje na prvý problém. Vekový priemer sa zvyšuje aj preto, že mladí kultúrno-osvetoví pracovníci majú aj iné možnosti a odchádzajú, zostávajú starší pracovníci, ktorí buď majú vzťah k profesii alebo obmedzené možnosti uplatnenia.

c) Feminizácia v oblasti kultúrno-osvetovej práce

Zastupenie žien je významným ukazovateľom profesie kultúrno-osvetového pracovníka. V tejto profesii je feminizácia považovaná za prirodzený jav. Nízky počet mužov je ovplyvnený menším záujmom o danú profesiu, nízkou spoločenskou prestížou a nízkym platovým ohodnotením.

d) Pomer profesionálnych a dobrovoľných kultúrno-osvetových pracovníkov

Novým trendom je klesajúci počet profesionálnych kultúrno-osvetových pracovníkov. Narastá počet pracovníkov na skrátenej úväzok, prípadne dobrovoľných pracovníkov. Aj keď sú to často odborníci z praxe (vedúci záujmových kolektívov, aktivisti alebo učitelia, ktorí v tejto činnosti nachádzajú možnosť „privyrobiť si“), absentuje u nich odborné vzdelanie. Títo ľudia nie vždy majú andragogické, pedagogické či didaktické základy potrebné pre vykonávanie danej profesie.

e) Stúpajúce nároky na ďalšie vzdelávanie

Narastajúce požiadavky na výkon profesie – kultúrno-osvetový pracovník bude musieť vydávať značné množstvo energie pre splnenie cieľov výchovného a edukačného pôsobenia – a náročnosť práce (časová i odborná) prinášajú tlak, ktorý môže u jednotlivcov vyvolávať únavu, stres a tzv. vyhasínanie (angl. *burnout*) a môže viesť k demotivácii. Preto je nevyhnutné, aby sa kultúrno-osvetoví pracovníci zúčastňovali podporných protistresových programov

a programov zameraných na ďalšie vzdelávanie vo svojej profesii. Povinnosť ďalšieho vzdelávania kultúrno-osvetových pracovníkov v súčasnosti je žiaduca, aj keď nie je zákonom stanovená. Na základe uvedených trendov predpokladáme, že význam ďalšieho profesijného vzdelávania kultúrno-osvetových pracovníkov bude narastať.

Sumarizujúc, môžeme konštatovať, že profesia kultúrno-osvetového pracovníka predstavuje duševne náročnú činnosť, ktorá vyčerpáva ľudský organizmus oveľa viac, ako je to pri iných profesiách a zamestnaniach. Personálne zabezpečenie pri realizácii kultúrnych aktivít si bude vyžadovať širokú škálu odborníkov rôzneho zamerania. V budúcom období budú stúpať nároky na odborné kompetencie kultúrnych pracovníkov (manažérov, organizátorov, lektorov, vedúcich kolektívov, animátorov a iných). V oblasti kultúry budú prevažovať takí pracovníci, ktorí budú mať okrem odborného aj určité pedagogické, prípadne andragogické vzdelanie či skúsenosti. Účinnosť práce kultúrneho pracovníka bude priamo úmerná jeho pripravenosti a spôsobilosti po odbornej a didaktickej stránke. Zabezpečenie kvality prístupu k účastníkom sa bude premietiť do požiadaviek kladených na jeho osobu, a to:

- vysoká miera odbornosti – erudovanosť (novosť, aktuálnosť), logické myslenie, schopnosť aplikácie a spájania teórie s praxou,
- organizačné a komunikačné schopnosti – riadiť a organizovať kultúru v prijateľnom časovom limite, sprostredkovať informácie zrozumiteľným spôsobom,
- didaktické zručnosti – utriediť informácie do logického systému, uplatňovať diferencovaný prístup k účastníkom, stimulovať účastníkov k sebarozvoju.

Kultúrno-osvetový pracovník sa nezaobíde bez určitej špecializácie, ale zároveň sám bude musieť ovládať rôzne umelecké, technické či administratívne činnosti. Je potrebné zabezpečiť, aby mal pre svoju prácu vytvorené zodpovedajúce ekonomické, materiálno-technické a organizačné podmienky vrátane technického a pomocného personálu a zabezpečenia spolupráce s ďalšími odborníkmi z praxe, ktorých skúsenosti sú jedinečné a nezastupiteľné.

Záver

Z uvedenej analýzy problematiky povolania, profesie, kvalifikácie, kompetencií a charakteristiky činností kultúrno-osvetového pracovníka vyplýva, že povolanie kultúrno-osvetového pracovní-

ka smeruje k plnohodnotnej profesii, pretože sa vyznačuje takými kritériami, ako sú: kritérium vysokej úrovne znalostí, kritérium prospechu pre spoločnosť, kritérium autonómie, kritériá etického kódexu, profesijných organizácií, profesijnej kultúry a etiky. Všetky tieto kritériá vyžadujú odborné andragogické a pedagogické znalosti obsiahnuté v príprave na povolanie a v požiadavke ďalšieho vzdelávania kultúrno-osvetových pracovníkov, vyjadrujú zodpovednosť kultúrno-osvetových pracovníkov za výchovu, vzdelávanie a kultúrny rozvoj osobnosti detí, mládeže a dospelých, vyžadujú si zmenu profesijného správania, sociálnej komunikácie a veľkú mieru empatie, tolerancie, osobnej a zákonnej zodpovednosti.

Je však potrebné uviesť, že rezervy v profesii kultúrno-osvetového pracovníka sú predovšetkým v legislatíve, ktorá sa týka jeho výkonu a kvalifikácie, jeho profesijnej dráhy a platových podmienok.

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.,

Kabinet vzdelávania
Národného osvetového centra

Literatúra:

- ČORNANIČOVÁ, R. (2004). Kultúrno-osvetoví pracovníci ako cieľová skupina vzdelávania. In *Teoretické otázky celoživotného vzdelávania v oblasti kultúry*. Bratislava: NOC, ss. 39–55. ISBN 80-7121-246-6.
- ČORNANIČOVÁ, R., DENCIOVÁ, E. (1999). Profesionálna kompetencia kultúrno-výchovného pracovníka ako predmet skúmania kultúrnej andragogiky. In *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých*. Bratislava: Katedra andragogiky FF UK v Bratislave, ss. 56–66. ISBN 80-233-0449-6.
- ČORNANIČOVÁ, R., CHOMOVÁ, S., STRELKOVÁ, J., TAZBERÍK, J. (2005). *Revitalizácia kultúrneho života v miestnych a regionálnych podmienkach*. Bratislava: NOC, 89 s. ISBN 80-7121-255-5.
- CHOMOVÁ, S. (2004). Vzdelávanie kultúrno-osvetových pracovníkov. In *Teoretické otázky celoživotného vzdelávania v oblasti kultúry*. Bratislava: NOC, ss. 56–71. ISBN 80-7121-246-6.
- CHOMOVÁ, S. (2007). Ďalšie vzdelávanie kultúrno-osvetových pracovníkov. Dizertačná práca. Bratislava: Katedra andragogiky FIF UK Bratislava.
- KALNICKÝ, J. (1994). *Progressívna andragogika. Androdidaktika*. Bratislava: NOC, 80 s. ISBN 80-7121-062-5.
- KARGUL, J. (1996). *Od upowszechnienia kultury do animacji kulturalnej*. Torun: Biblioteka Edukacji Dorosłych, 135 s. ISBN 83-7174-068-9.
- PRUSÁKOVÁ, V. (2007). Rozvoj osobnosti pracovníka v oblasti kultúry. In *Vademékum pracovníka v kultúre*. Bratislava: NOC, ss. 83–116. ISBN 80-7121-274-1.
- Teoretické otázky celoživotného vzdelávania v oblasti kultúry* (2004). Bratislava: NOC. ISBN 80-7121-246-6.
- TUMA, M. (2005). *Vademékum manažmentu a marketingu v kultúre*. Bratislava: NOC, 219 s. ISBN 80-7121-261-X.
- TUREK, I. (2004). *Kľúčové kompetencie*. Bratislava: MC v Bratislave, 40 s. ISBN 80-8052-174-3.
- Výchova a vzdelávanie dospelých – Andragogika: Terminologický a výkladový slovník*. 2000. Bratislava: SPN, 547 s. ISBN 80-08-02814-9.

TÉMY A TRENDY SÚČASNÉHO MYSLENIA O KULTÚRE

Ľudský a spoločenský rozmer kultúry

„Kultúra“ je jeden z najzložitejších človekom vytvorených systémov. Aj slovo kultúra nadobudlo dlhodobým používaním množstvo významov, ktoré si niekedy zdanlivo protirečia. Pretože jednotlivé vedné disciplíny, ako aj konkrétne spôsoby nazerania môžu zdôrazňovať odlišné aspekty, výsledkom je množstvo najrôznejších definícií: ich počet sa skoro každodenne mení. Erich Mistrík upozorňuje, že jednotlivé definície a rôznorodé prístupy by sme nemali vnímať ako vzájomne si protirečiacu a popierajúcu sa, ale ako komplementárne, pretože spolu dotvárajú obraz kultúry ako vnútorne rozmanitého, ale predsa komplexného celku (Mistrík, 1999:16).

Kultúra – univerzálne ľudský fenomén

Kultúru na najvyššom stupni abstrakcie považujeme za univerzálne ľudský fenomén: v tomto duchu vnímame práve kultúru ako faktor, ktorý umožnil človekovi vymaniť sa z prírody ako primárneho prostredia. Na tejto rovine je kultúra identifikačným príznakom biologického druhu *homo sapiens*. Predstava univerzálnej kultúry je funkčná len za určitých okolností, pretože v praxi sa stretávame s rozmanitými kultúrami, nie s jedinou všeludskou kultúrou. Tento aspekt je v oficiálnych európskych dokumentoch, ako aj v deklaráciách OSN zvýraznený tým, že univerzálna kultúra má rozmanité formy v čase a priestore: **prejavuje sa vo svojej rozmanitosti**. Rozmanitosť ľudstva korešponduje s rozmanitosťou kultúry a kultúrna rozmanitosť dokladá a vyjadruje originalitu a pluralitu identít skupín a spoločností, ktoré ľudstvo ako všeobecnú množinu tvoria. Rozmanité formy a varianty, v ktorých sa kultúra prejavuje, sú výsledkami cieľavedomej ľudskej aktivity: sú tvorené, vykonávané, produkované a tiež prijímané a vnímané jednotlivcami a sociálnymi skupinami.

Kultúru ako slovo, pomenovávajúce výsledky cieľavedomej ľudskej aktivity, spájame nielen s tými, ktorí sa prejavujú vycibreným, zdokonaleným správaním a konaním. Význam pojmu je dnes omnoho širší: **pomenováva tú oblasť javov, ktorá „núti“ človeka v určitých situáciách konať, správať sa a dokonca až myslieť predvídateľným spôsobom**. V každodennom bežnom živote sa stretávame s kultúrami, nie s jednou kultúrou. Ako ucelený a charakteristický spôsob života (*way of life*) je spojený so sociálnou skupinou, ktorá ho uviedla do života a používa. V antropologickej perspektíve kultúru nazývame dohodnutým správaním a na konvenciách ustanovenom živote skupiny. Napríklad Margaret Meadová považovala za základ kultúry naučené sociálne reakcie spoločností alebo podskupiny. Tie však v priebehu času nemusia byť nevyhnutne

viazané na jednu skupinu. Ward Goodenough preto kultúru nazýva **vzorcami pre konanie**. Môžeme ju vnímať aj ako komplexný celok ideí, pravidiel, princípov, ktoré existujú v mysli iných ľudí a vnímame ich cez prejavované konanie a správanie sa, alebo vo forme artefaktov, prípadne umeleckých diel.

Kultúra teda v praxi existuje ako súbor abstraktných predstáv a ideí, ktoré nie sú výlučným vlastníctvom jednotlivca. Na ich tvorbe a ustanovovaní sa podieľa sociálny celok, kolektív: preto **považujeme kultúru za kolektívne zdieľateľnú abstrakciu**. Členovia spoločnosti základné princípy kultúry nezískajú automaticky pri narodení, kultúra teda nie je genetickým dedičstvom. Základné pravidlá prežitia v systéme kultúry si získavame procesmi sociálneho učenia sa: **kultúre sa celý život učíme**. Neosvojujeme si všetko, čo členovia daného kultúrneho systému počas jeho existencie vytvorili, ale len vybranú časť informácií. Mierou a hĺbkou poznania vlastnej kultúry sa preto členovia kultúrnej a sociálnej skupiny môžu odlišovať. Český sociológ Ján Keller konštatuje, že rešpektovanie základných pravidiel správania sa človeka v sociálnom systéme získaných v procesoch sociálneho učenia je nevyhnutným predpokladom existencie spoločnosti. Výsledkom socializácie je nadobudnutie takej **úrovne interiorizovaných stratégií, keď sa človek aj osamote správa a koná tak, akoby bol pod dohľadom ostatných** (Keller, 1992: 28–30). Mieru úspešnosti procesov sociálneho učenia hodnotíme na základe prejavového konania a správania: keď sa subjekt správa a koná podľa osvojených, normovaných a dohodnutých vzorcov. Toto hodnotenie nie je v kompetencii jednotlivcov, ale spoločnosti. Český filozof Jan Sokol konštatuje, že ľudia objavili kultúru ako sústavnú starostlivosť o to, byť stále viac človekom a vytvárat si v spoločnosti stále bohatšie a zaujímavejšie prostredie (Sokol, 2002:10).

Participabilita, zúčastnenosť a **zdieľateľnosť** sa vzťahujú nielen k hmotným predmetom, ale aj k vytvorom symbolickým, ideovým a ideačným ako nábo-

ženstvo, veda, morálka a podobne. Na sprostredkovávanie, odovzdávanie a prenos kultúrne konštruovaných obsahov, informácií a očakávaní využívame najrozmanitejšie symbolické systémy. Základnými symbolickými systémami sú jazyk a reč. Umožňujú nám spájať si s určitými entitami predstavy a významy, ktoré nevyplývajú priamo z vlastností vecí, javov a objektov, ale sme im ich v zložitých kognitívnych a emocionálnych operáciách prisúdili.

Kultúra ako súhrn všetkého, čo človek vytvoril a čo špecifikuje jeho spôsob života, či už sú to primitívne výrobné nástroje alebo špičkové dizajnové výrobky, architektúra, dopravné prostriedky, počítače, zbierky v múzeách a galériách, sú len potenciálnou kultúrou: kultúra musí byť živá a žitá. Kultúra nežije, kým ju ľudia nepoužívajú vo všetkých jej funkciách. Kultúra prestáva žiť, keď ľudia prestanú využívať jej funkcie. Vo vzťahu k jednotlivcovi predstavuje kultúra objekt jeho aktivít a záujmov. Jediniec môže participovať na kultúre, je súčasťou kultúry. Zmeny kultúry sú výsledkom aktivity skupiny, nie jednotlivca. Jednotlivec je spolutvorcom kultúry a zároveň je kultúrou dotváraný: kultúrne schémy a vzorce existujú pred jeho narodením a vo svojom živote sa ich inštitucionálnemu tlaku prispôbuje.

Používatelia a spolutvorcovia kultúry ju vnímajú ako **logický, vzájomne súdržný systém, ktorý je tvorený navzájom previazanými zložkami a prvkami**. Základné štruktúrne prvky a väzby môžeme v čase a priestore identifikovať. Každá svojbytná kultúra je vytvorom spoločnosti alebo sociálnej skupiny a predstavuje jedinečnú a unikátnu konfiguráciu vzťahov a prvkov. Hoci všetky kultúry tvoria univerzálnu ľudskú kultúru, vystupujú ako relatívne samostatné, vnútorne štruktúrované a integrované systémy. Na rozdiel od mechanických systémov je kultúra špecifická tým, že vzťahy nemusia byť fixné a nemenné: majú premenlivú vzájomnú závislosť a vyznačujú sa hybnou silou.

Na kultúru teda nie je možné nazeráť ako na súhrn náhodných javov, ale ako

na samostatný celok, jedinečný jav svojho druhu, pre ktorý platia špecifické zákony a ktorý je nevyhnutné študovať špecifickými metódami. Nemôžeme ju vnímať ako statický, raz a navždy nemenne daný systém. **Uskutočňuje sa v čase a priestore cez interakcie medzi osobami; v konkrétnom geografickom prostredí, v určitom historickom, sociálnom, politickom (a podobne) kontexte.** Kultúra je aj dedičstvo toho, čo vytvorili predošlé generácie, a ako taká je systémom kumulovaných poznatkov a skúseností. Nie je zbierkou všetkých relikvií a reliktov minulosti: spomedzi množiny všetkého, čo sociálny kolektív v minulosti vytvoril, **len niektorým prvkom bol priznaný status výnimočnosti.** Takéto prvky tvoria vo vnútri kultúry čiastočne autonómny systém, jeho poznanie a rešpektovanie umožňuje členom kolektívu oddeliť „my“ od „oni“. V kultúrnom systéme teda existuje špecifický, jedinečný priestor významov, symbolov, obsahov a artefaktov, ktoré si sociálny kolektív cení „viac ako život sám“: **kultúrna tradícia.** Vnímame ju ako mechanizmus, ktorým sa sociálny kolektív bráni účinkom fyzického času a perspektíve možného zániku. Hoci tí, čo tvorili kolektív, podliehajú nevyhnutnosti fyzického zániku, kultúrna tradícia ich prekračuje a ako „odkaz predkov“ im umožňuje ďalej „žiť“. Kultúrna tradícia predstavuje priestranstvo, v ktorom sa stretávajú minulosť, prítomnosť a budúcnosť: to, čo vzniklo v minulosti, vždy prijímate optikou prítomnosti s ambíciou zachovania smerom do budúcnosti.

Kultúrna tradícia je kolektívna (skupinová) skúsenosť prejavovaná v sociálne organizovaných stereotypoch, ktorá sa prostredníctvom časovo-priestorovej translácie a transmisie akumuluje a reprodukuje. Jej základným translačným mechanizmom je vedomé a zámerné medzigeneračné prenášanie kultúrnych prvkov: **vertikálne tradovanie na rovni časovej** („od starých k mladým“). Zároveň identifikujeme aj **mechanizmy na rovni horizontálnej (priestorovo)**, ktoré sú dôležité pre budovanie a upevňovanie integračných mechanizmov vo vnútri jednej skupiny (národ – sociokultúrna skupina a pod.).

Kultúrna tradícia síce existuje vo vnútri jednotlivých kultúr, ale **pre svoje prežitie nevyhnutne potrebuje používateľa – človeka.** Je to taká časť výtvorov sociálneho kolektívu, ktorá sa natoľko osvedčila, alebo je pre kolektív do takej miery špecifická a výnimočná, že kolektív považuje za dôležité uchovať ju pre ďalšie generácie. Často nemá konkrétneho individuálneho autora – tvorca, nemusí byť presadzovaná autoritami alebo mocou, napriek tomu je živá a pôsobí.

Rovnako, ako kultúra nemôže existovať bez pričinenia človeka: **vyžaduje aktívny, ale zároveň kreatívny postoj k „minulému“.** Pri živote ju udržiavajú **aktivity človeka:** nielen tvorba nových foriem a prvkov, ale oživovanie starých (napríklad prenosom kultúrnej tradície, ochranou kultúrneho dedičstva). Špecifikum kultúrnej tradície spočíva aj v tom, že ako dedičstvo minulosti musí neustále dokazovať svoju funkčnosť dnes: v kontexte, líšiacom sa nielen časom, ale aj mentalitou a spôsobom života ľudí, ako aj klímou doby. Preto **musí byť otvoreným systémom,** aby jej obsahy a prvky napriek časovej ruptúre mohli byť aktualizované a sama tradícia ako kanál nadväznosti medzi minulým a súčasným zostala komunikatívna. Josef Jančár upozorňuje, že hoci sa mnohé prvky kultúrnej tradície môžu zdať v konfrontácii so súčasným spôsobom života zastarané a nefunkčné, **ich význam spočíva v hodnotách, ktoré sociálny kolektív s tradíciou spája** a ktoré jej prisudzuje (Jančár, 2000:7). Ak teda kolektív nebude tradícii prisudzovať žiadne hodnoty a členovia kolektívu s ňou (alebo jej zložkami) nebudú spájať žiadne konkrétne funkcie, tradícia prestane byť živá a hrozí, že stratí svoje opodstatnenie a zanikne. V prípade straty všetkých kontextových väzieb sa spoločenstvo síce môže pokúsiť tradíciu oživiť a revitalizovať, ale vzniknutá významová ruptúra môže byť príčinou toho, že niektorým konštitutívnym a špecifickým významom a symbolom jej nositelia nebudú schopní porozumieť.

Živá a komunikačne funkčná kultúrna tradícia je **výsledkom kreatívneho postoja kolektívu k minulosti a zároveň je výzvou pre budúce pokolenia.** V kultúrnej tradícii sa prejavuje sebazáchovná schopnosť (funkcia) kultúry; rovnako súvisí s potrebou kultúry transformovať sa, meniť, aktualizovať, inovovať. Každá kultúrna tradícia je zviazaná so subjektom sociokultúrneho systému (individuálnym alebo kolektívnym), s konkrétnym priestorom alebo prostredím.

Ako výlučný a jedinečný prejav spôsobu života konkrétneho kolektívu integruje spoločenstvo ľudí a **spoluurčuje niektoré charakteristické znaky každodennosti lokality alebo regiónu.** Je zviazaná na aktivitu nositeľov, na ich vedomú kreatívnu participáciu na tradícii. Musí sa uchovávať a rešpektovať kolektívne. **Šírí sa** kontaktnou, medzislovnou komunikáciou: výlučnosť a špecifika najzákladnejšieho spôsobu odovzdávania kultúrnej tradície pomenovali odborníci **„z tváre do tváre“** („z očí do očí“). Zachováva sa v kolektívnej pamäti, v rituáloch, zvykoch, obyčajach. Podlieha kolektívnym normám a korešponduje s mentalitou a obrazom sveta kolektívu.

Tradície zostávajú „živé“ dovtedy, kým sú tvorené prirodzeným spôsobom alebo hermeneuticky. Životaschopnosť tradície si sociálny kolektív overí najmä v prípade intenzívnych kultúrnych kontaktov: import kultúrnych prvkov v kontexte globálnej masovej kultúry, amerikanizácia, ale aj intenzívne presadzovanie vzorcov a prvkov z východu (tento proces získal pomenovanie easternizácia).

Kultúru môžeme vnímať ako komplexný celok viacerých významových a symbolických vrstiev. Nachádzame v ňom vrstvy s relatívne stabilnou množinou prvkov, pri ktorých si nevedomujeme, že boli do kultúrneho systému začlenené a sú (ako celá kultúra) vytvorené, teda nie organické. Okolo tejto vrstvy, ktorú niektorí nazývajú aj „jadrom“, sa nachádzajú vrstvy, ktoré podliehajú takým zmenám, ktoré najčastejšie nepostihne jedna generácia. Na okraji sa teda nachádzajú tie vrstvy prvkov, ktoré podliehajú krátkodobým zmenám: mohli prejsť niekoľkonásobnou transformáciou aj počas života jednej generácie. Tradícia a inovácia predstavujú dva základné mechanizmy, ktoré umožňujú „prežitie“ kultúry. Kým tradícia je garantom stability a kontinuity, inovácia potvrdzuje životaschopnosť tradície a zároveň zabráňuje jeho ustrnutiu a zmeraveniu. Tradícia pomáha členom kolektívu nielen identifikovať v kultúre priestranstvo, v ktorom môžu prejavovať svoju kreativitu, ale ostatným, ktorí výsledky kreatívnych úsilí vnímajú, posudzujú, hodnotia a prežívajú, umožňuje stanoviť hranice aktualizácie a improvizácie, ale aj imitovania a kopírovania.

Realizuje sa v množstve variantov a línií: aj v rámci územia Slovenska sa stretávame s tradíciami, nie jedinou tradíciou. Hoci je navonok systémom komplexným a usporiadaným, je rovnako ako kultúra vnútorne rozmanitá a pluralitná. Slovenský teoretik Peter Liba upozorňuje, že aj v rámci lokálnej kultúry existuje niekoľko variantov kultúrnej tradície. V konkrétnej realizácii teda existujú prototradície, varianty, invarianty tradícií, ktoré sa nachádzajú v procese dialógu. Tradície sa môžu navzájom ovplyvňovať, ich prvky môžu cirkulovať a obmieňať sa. Ruský kultúrológ Jurij Lotman hovorí, že kultúrna tradícia je informačnou pamäťou a komunikačným rezervoárom kolektívu. Šírí sa kontaktnou komunikáciou a medzi členmi kolektívu obieha v podobe významov, obsahov, vzorcov konania alebo realizácie aktivít či používania artefaktov.

Kultúrna tradícia predstavuje v prvom rade ideový a etický odkaz, jeho kreatívne rešpektovanie sa prejavuje na rovni každodennosti cez uchovávanie a ochranu zvykov a obyčají, ako aj ochranou kultúrneho dedičstva

a pamiatok, ktorým sociálny kolektív pripisuje význam uznaním ich umeleckej či historickej hodnoty. Vo vzťahu ku kultúrnej tradícii preto môžeme rozlíšiť tri základné postoje. Za najzjaducejší považujeme kreatívne rešpektovanie tradície: v rámci tohto postoja zohľadňujeme prirodzené komunikačné napätie, ktoré vzniká vnesením prvkov minulosti do odlišného kontextu. Tento postoj vďaka aktualizácii (ktorou v niektorých opodstatnených prípadoch môže byť aj ironizácia ako jedna z výrazových foriem súčasnej kultúry) umožňuje prvku minulosti zapadnúť do odlišného kultúrneho kontextu tak, že ho spoločenstvo vníma ako organickú, živú, prirodzenú súčasť, nie ako relikť minulosti. Kreatívny postoj k tradícii neznamena, že účelovo aktualizujeme „vybrané kapitoly“ z dávnej a neďávnej minulosti.

Okrem kreatívneho rešpektovania tradície sa môžeme stretnúť s glorifikovaním tradície alebo jej odmietaním. Obidva postoje môžu ohroziť pretrvanie a prežitie kultúry sociálneho celku, ktorý tento postoj zaujme. Tradícia ja garantom continuity systému, nie je príčinou ani dôvodom jeho stagnácie. Ak inovácie vytlačia jadro kultúry (ktoré predstavuje ako hodnotový a etický odkaz), hrozí asimilácia kultúrneho systému, prípadne jeho „rozleptanie“, pretože inovácie do štruktúry kultúry nebudú pevnejšie včlenené, medzi jednotlivými prvkami a zložkami nebudú existovať také typy väzieb a vzťahov, ktoré spoločenstvo vníma ako čiastočne nemenné. Prehnané glorifikovanie minulých prvkov ohrozuje prežitie kultúrneho systému, pretože pre extrémnu väzbu na tradíciu neumožňuje prirodzené oživovanie kultúry inováciami, teda neumožňuje kultúrnemu systému adaptovať sa na výzvy a podnety okolia.

Kreatívnym rešpektovaním kultúrnej tradície zohľadňujeme, že každá kultúra je samoregulujúcim sa systémom, v ktorom sú rovnako dôležité princípy zachovania časti obsahu, ako aj inovovania nefunkčných prvkov. Medzi kultúrou prítomnosti a kultúrnou tradíciou sa neustále odohráva kreatívny dialóg: aj kultúrna tradícia je systémom otvoreným, ktorý musí umožňovať včlenenie nových prvkov, ktorých význam a hodnotu kolektív postupne objavuje a identifikuje. Sociálny kolektív svoj vzťah ku kultúre, ako aj kultúrnej tradícii demonštruje nielen ochranou a rešpektovaním kultúrnej tradície, ale aj deštrukciou kanonizovaného: identifikovaním okamihu, v ktorom je potrebné niektoré prvky nahradit' novými, aby neohrozilo ustrnutie a „zamrznutie“ systému. Na tradíciu môžeme nadväzovať nielen prvoplánovo a manifestačne, ale aj skryto, komunikačným napätím, cez gestá a aktivity, ktoré

prijímateľa a vnímajúceho vyzývajú na hľadanie odkazu, dialóg s tradíciou. Využívanie tradície môže byť vedomým a zámerným autorským gestom, alebo nezámerným aktom náhody. Zoznámenie sa s kultúrnymi tradíciami materskej kultúry, ale aj iných kultúr, môže byť prezentované aj ako momentálne „módny“ trend doby, ktorý je po krátkom trvaní nahradený niečím novým. Ak módnosť vyprchá a záujem o poznanie a získanie informácií sa stratí, vytratí sa nielen motivácia poznávať, ale aj rešpektovať a zachovávať kultúrnu tradíciu.

Poznanie prvkov kultúrnej tradície by preto malo byť **súčasťou kultúrnej gramotnosti**: v multikultúrnom svete môžeme byť výraznejšie motivovaní k tomu, aby sme získavali informácie väčšie o iných kultúrach ako o vlastnej, tým strácame väzby umožňujúce *zdieľať* jednotu s členmi pôvodného sociálneho kolektívu. Kultúrna tradícia má preto pre sociálny kolektív nevyčísliteľnú hodnotu: je strategickým mechanizmom umožňujúcim enkulturáciu (včleňovanie subjektov do kultúry) a socio-kultúrnu adaptáciu. Živá a kreatívne rešpektovaná tradícia funguje ako filter, cez ktorý prirodzene pritekajú nové impulzy a inovácie obohacujúce kultúru. Živá kultúrna tradícia umožňuje *zdieľanie* pocitov spolupatričnosti a upevňuje pospolitost'. Môže mať pre kolektív nielen emocionálnu alebo historickú hodnotu, ale môže sa stať kritériom pozitívne ovplyvňujúcim kvalitu sociálneho života v lokalite a regióne.

Kvalita sociálneho života je kolektívnou záležitosťou: na verejných a kolektívnych aktivitách častejšie participujú tí, ktorí sú na priestor alebo kolektív emocionálne alebo hodnotovo naviazaní. Najvyššiu mieru emocionálnej väzby prejavujeme vtedy, ak priestor alebo lokalitu vnímame ako garanta emocionálneho bezpečia, ako domov. Každá kultúrna tradícia je špecifická a jedinečná, pretože vznikla ako odpoveď na konkrétne výzvy a podnety okolia. Živá a aktívna kultúrna tradícia zvyšuje šance sociálneho kolektívu na získanie a upevnenie citlivosti voči okolitému prostrediu ako „domovu“ a následne zlepšuje priebeh celkovej „kultúrnej regenerácie“. Lokality obohacujúce človeka informačne, emocionálne aj zážitkovo sú pre ich obyvateľov prítazlivejšie: prisudzujú im pozitívne zafarbené kvalitatívne atribúty. Lokality a miesta, ktoré človek označuje ako domov a ktorým v tomto pomenovaní prisudzuje aj hodnotiaco-emocionálne atribúty spojené s pocitom ontologického bezpečia, sú pre ich obyvateľov motivujúcim faktorom.

Pospolitost' je založená na citoch, tradícii a pokrvných zväzkoch, organickej a primárnej vôli, intimite a dôvere (Tížik, 2000:244). Členovia spoločenstva vnímajú určité vzorce a modely ako samozrejmé, sú predpokladom dosiahnutia hodnotového konsenzu – rozvinutá sieť sociálnych interakcií vyplývajúca z citovej blízkosti, lojality, angažovanosti, solidárnosti a viery. Pospolitost' je teda výnimočná práve vysokou mierou sociality (M. Maffesoli). Socialita sa upevňuje v *(spolu)zdieľaní* vlastnej kolektivity, iniciuje pocity *spoluzdieľania* „MY“ (Tížik, 2000:245). Práve pospolitost' je sociálne žiaducim novým kmeňom, pretože vo svete presadzujúcim individualitu otvára možnosti deindividualizácie. Je preto logické, že množstvo odborníkov v súvislosti s prebiehajúcimi procesmi atomizácie, individualizácie, vykoreňovania a rozkladu zdôrazňuje funkčnosť pospolitosti. Členovia pospolitosti považujú určité kultúrne podmienené vzorce a vzory, a teda aj pravidlá konania (a v ich rámci aj určité modely umožňujúce vnímanie sveta a reality) za *samozrejmé*. Pospolitost' sa teda odvíja od pocitu prináležitosti, ktorý nie je potrebné budovať, udržiavať a zabezpečovať, pretože do tejto sociálnej štruktúry patria ľudia „telom a dušou“ (Bauman, 1996: 80). Sociológovia považujú za základný kameň pospolitosti kolektívne komunalizovanú empatiu (Alijevová, 1993:80), ktorá je špecifická konfiguráciou interakcií každodenného životného sveta.

Spoločenstvo fungujúce v úrovni **pospolitosti** vníma budovanie životného priestoru ako kolektívnu záležitosť. Členovia kolektívu cítia potrebu kultivovať svoje okolité prostredie (kultúrne, sociálne aj prírodné), zaujímajú sa o minulosť, tradíciu a lokálne podmienené odlišnosti. Lokálny kultúrny systém je preto ideálnym priestorom, ktorý umožňuje skúsiť a zažiť pocity spolupatričnosti a participácie, v ktorom človek nachádza pocit emocionálneho bezpečia a naplnenie potreby „patrit' niekam“. Spôsob života ľudí v určitej lokalite má základ v kultúrnych, historických a geografických špecifikách, je výsledkom a dôsledkom adaptácie lokálneho spoločenstva na výzvy okolitého prostredia. Každý lokálny kultúrny a sociálny systém sa teda vyznačuje jedinečným spôsobom života, ktorý sa prejavuje napríklad prostredníctvom: dominantných materiálnych artefaktov; noriem, hodnôt, vier, presvedčení; zachovávaných obyčají a zvykov; vyžadovaných sociokultúrnych regulatívov.

Pri identifikovaní kľúčových faktorov, ktoré podstatným spôsobom ovplyvňujú komplexný spôsob života v danej

lokality alebo regiónu, je vhodné sledovať tieto základné parametre:

a) hospodársko-ekonomické aktivity a dominantné činnosti v regióne: preferovanie určitých technológií, dominantné pracovné návyky, typické povolania a pod. môžu byť nielen zdrojom informácií pri plánovaní projektov celoživotného vzdelávania, ale môžu poskytnúť podnety pri projektovaní a plánovaní voľnočasových aktivít...

b) demograficko-sídlné špecifická sa môžu stať podkladom pre vytvorenie sociálnej mapy regiónu. Najčastejšie zachytáva zloženie obyvateľstva, reprodukčné správanie a prirodzený pohyb obyvateľstva, rozmiestnenie a štruktúru, ekonomickú a sociálnu nezávislosť obyvateľstva. Umožňujú sledovať funkčnú a priestorovú diferenciáciu obyvateľstva a naznačujú rizikové oblasti a skupiny, ktoré môžu byť cieľovou skupinou vhodných aktivít. Zaujímavé informácie môžu poskytnúť aj mapy vekových skupín obyvateľstva, pretože každý životný cyklus prináša určité úlohy, rozličné vekové skupiny disponujú nielen rôznou mierou voľného času, ale majú špecifické požiadavky a potreby.

c) kultúrne a sociálne špecifická: civilizačné črty, regionálny kultúrny kontext, kultúrna tradícia (zvyky, dialekt, kroj, tradičné jedlá a nápoje a i.), kultúrny potenciál, miera organizovanosti kultúrnych aktivít, miera spontánnosti kultúrnych aktivít, väzba a súvislosti aktivít ku kultúrnemu dedičstvu a tradícii a pod.

d) krajinný rámeček: pretože lokálne kultúrne systémy sa formovali ako odpoveď na výzvy a podnety okolia, spôsob života v lokalite a regióne súvisí so štruktúrou prírodnej a kultúrnej krajiny: s historickou a súčasnou štruktúrou územia, s krajinným obrazom, s estetickými kvalitami krajiny. V niektorých lokalitách môžeme identifikovať obzvlášť významné dominanty: chránené územia, geologicky alebo hydrologicky významné prvky, priestorovo významné dominanty, ale aj ideovo-kultúrne dominanty (chránené a pamätné stromy alebo objekty), prípadne špecifické a jedinečné prejavy ľudskej činnosti.

V súčasnej vnútornej pluralitnej a rôznorodej spoločnosti je čoraz ťažšie skúsiť pocity solidárnosti a spolupatričnosti. Odborníci preto upozorňujú, že emočný záujem súčasnej spoločnosti sa presunul do sféry jednotlivca a malých kolektívov so špecializovanými a miniaturizovanými záujmami. Ako upozorňuje H. Pravdová, pre súčasný stav lokálnej kultúry na Slovensku sú charakteristické najmä tieto javy: prijímanie inokultúrnych podnetov, prehodnocovanie nefunkčných a nechcených obsahov, selektívnosť v návrate k tradíciám, ekonomizácia

a komercializácia služieb, ako aj transformácia spolkovej kultúry (Pravdová, 2006: 17). Práve jedinečnosť lokálnych kultúrnych systémov je živnou pôdou, do ktorej sa usádzajú inokultúrne podnety a v ktorej sa tvorivo prehodnocujú a prispôbujú domácim podmienkam. Živá lokálna kultúra je teda nevyhnutnou podmienkou pretrvania kultúrne rozmanitých a jedinečných kultúr.

Procesy v kultúre

Dnešná spoločnosť je v porovnaní s minulými viditeľne odlišná. Na principiálne znaky odlišnosti upozorňujeme aj pomocou charakteristík, ako je spoločnosť postindustriálna (Alain Touraine, Daniel Bell), riziková (Ulrich Beck), postkapitalistická (Peter Drucker), postmoderná (Jean-François Lyotard), hedonistická (Gilles Lipovetsky). Väčšina odborníkov ako východisko pomovernia zvolila niektorý zo súčasne sledovateľných sociálnych alebo kultúrnych procesov. Stretáme sa s najrôznejšími pokusmi o klasifikáciu a typologizáciu týchto procesov. Vo všeobecnosti ich rozčleňujeme na homogenizáciu a heterogenizáciu.

Homogenizácia pokrýva všetky procesy, ktorých spoločným menovateľom je unifikácia, zjednotenie kultúrnych a sociálnych vzorcov. Najviditeľnejšie impulzy homogenizačných procesov súvisia s hospodársko-ekonomickými procesmi a fenoménom celosvetového trhového priestoru. Pohyb tovaru a služieb je viditeľne dynamickejší a bezproblémovnejší v prípade tzv. globálneho konzumenta, ktorý nevykazuje kultúrne špecifické nároky na tovary a služby. Okrem ekonomiky sa na zjednocovaní spôsobu života nemalou mierou podieľajú masovokomunikačné prostriedky. Dynamickejší pohyb tovaru a služieb uľahčuje a umožňuje aj vedecko-technický pokrok, najmä rýchlo postupujúca informatizácia a virtualizácia. Nahradzovanie tradičných foriem medziludských kontaktov virtuálnymi je podľa odborníkov jedným z kľúčových faktorov homogenizačných procesov.

Heterogenizácia, naopak, zastrešuje procesy, ktorými individua alebo aj sociálne skupiny zvýrazňujú, demonštrujú a deklarujú svoju jedinečnosť a svoju odlišnosť. Procesy integrácie a diferenciácie neprebiehajú oddelene, ale súčasne, paralelne. Dnes už je zrejme, že procesy celosvetovej alebo európskej integrácie (či už hospodárskej, politickej alebo kultúrnej) musia zohľadňovať sociálnu a kultúrnu jedinečnosť, identitu, jednotlivých európskych makroregiónov.

Za najvýraznejšie faktory pretrvávajúcej heterogenizácie môžeme považovať rastúcu individualizáciu jednotlivcov: v súčasnosti môže každý jednotlivec prejavovať svoju jedinečnosť, kreatívne dotvárať obraz o sebe pomocou prvkov a vzorcov, ktoré mu globálny supermarket ponúka. Prostredníctvom médií aj vďaka strate „vzdialenosti“ je možné pomerne bezproblémovo získať priame alebo sprostredkované kontakty s inými kultúrami. V súčasnom svete bol už skoro každý človek konfrontovaný s inou kultúrou: tomu pomáha aj rozdrobenosť etnického povrchu (turisti, imigranti, utečenci, exulanti, cestujúci za prácou...). Na kreovanie a *zdieľanie* kultúry sa podieľa množstvo individualizovaných sociálnych skupín, ktoré sa navonok prezentujú a presadzujú zdôraznením znakov svojej výnimočnosti. V spôsoboch života ľudí prevláda rôznorodosť nad uniformitou. Dochádza k miešaniu prvkov z rôznych kultúr nielen pri tvorbe umeleckých artefaktov, ale aj pri budovaní si osobných návykov a pri osvojovaní vzorcov správania sa. Emočný náboj postmodernej spoločnosti sa presúva do súkromnej sféry a malých kolektívov (solidárnosť a spolupatričnosť s členmi kolektívu so špecializovanými a miniaturizovanými záujmami).

Jeden z najčastejších spomínaných procesov homogenizácie, teda zjednocovania spôsobov života, predstavuje **globalizácia**. Globalizáciou súhrnne označujeme rozsiahle a zložité procesy, ktoré sa najviditeľnejšie prejavujú v politickej a hospodárskej sfére zintenzívnením vzájomnej spolupráce a prepojením trhov. Sú sprevedzané vytváraním nadnárodných komunikačných, informačných, dopravných a kultúrnych sietí. Podobné procesy nie sú novinkami: aj starovek mal svoje komunikačné diaľnice s potenciálom prepájať navzájom vzdialené kultúrne odlišné skupiny. Informačné diaľnice a komunikačné tepny globalizovaného sveta sa od starých obchodných ciest predsa len líšia: v rýchlosti, v rozsahu, pôsobnosti a komplexnosti „služieb“, ktoré poskytujú. Technologický pokrok umožňuje mobilitu ľudí, tovarov aj informácií v doteraz nevídanej miere.

Mobilita, teda schopnosť hybať sa, podmieňuje a ovplyvňuje aj interakcie medzi ľuďmi. Mobilitu ľudí uľahčuje prakticky neobmedzená dostupnosť prostriedkov potrebných k zmene lokácie: v každom ľudskom sídle sa nachádza aspoň jeden bod, z ktorého je možné premiestniť sa (letiská, stanice, prekladiská, prístavy). Rovnako každé ľudské sídlo pretína komunikačná spojnica v podobe cesty, diaľnice alebo železnice. Mobilita základných sfér životného sveta

je jedným zo sprievodných javov, ale aj vplyvov procesov hospodársko-ekonomickej modernizácie. Ako časopriestorový pohyb ľudí na určitú vzdialenosť hrala podstatnú úlohu počas formovania kultúrnej mapy sveta. Presídlenci z rôznych regiónov dotvárajú kultúrny kolorit Európy aj Slovenska, spolutvorili mnohé jedinečné pamiatky, ktoré vnímame ako súčasť našej slovenskej kultúry.

S mobilitou súvisí **tranzitívnosť**: situácia, ktorej určujúcim znakom je nestálosť vyplývajúca z toho, že prvok alebo fenomén sa „nepretžičie“ nachádza v stave „prec hodovosti“ – či už medzi dvoma lokalitami, dvoma zamestnaniami, dvoma identitami. Obyvateľ dnešného sveta plynule prechádza rôznymi kultúrnymi svetmi: ráno počúva reggae, pred obedom sleduje western, obeduje u McDonalda, na večer si dá špecialitu svetovej kuchyne v miestnej trendovej reštaurácii, pričom má oblečený značkový odev ušitý najčastejšie v Ázii. Po obede si môže dať írsku kávu (ktorá ale vznikla v jednom z barov na Manhattane). Dnešný človek sa učí rozmanitým kultúrnym a sociálnym vzorcom, ktoré umožňujú zažívať množstvo navzájom často protikladných zážitkov: po folklórnom festivale sa môže okamžite presunúť na rockovú show a noc pretancuje búrlivou sambou. Život skladáme z neustálych zážitkov, z nového a do žiadneho z tradičných svetov sa „nezakoreňujeme“.

Základom formálnej štruktúry týchto kolektívov je pocit prínaľezitosti, pretože cítiť, že do tejto sociálnej štruktúry patria ľudia „telom a dušou“.

Takéto vzťahy boli základom tradičnej spoločnosti a donedávna boli spájané so životom na dedine. Predstava, že vznikajú sami od seba, že ich nie je potrebné budovať, udržiavať a zabezpečovať, je jedným z najväčších omylov, ktorých sa profesionáli pôsobiaci v kultúre môžu dopustiť. Nielen dnešný vidiek a dnešná dedina, ale akékoľvek miesto poskytuje dostatok príkladov na to, že človek bez problémov „nezapadne“ do určitého sociálneho prostredia a spolu s novou adresou nezíska automaticky intenzívny pocit spolupatričnosti a prínaľezitosti. Bohužiaľ, nie vždy padá vina na plecia jednotlivca. Odborníci upozorňujú, že nemožnosť hlbšieho začlenenia sa môže vyplývať priamo z vnútornej štruktúry a formálnych náležitostí samotného priestoru. Oblúbeným príkladom bývali socialistické betónové sídliská. Ale ani postmoderné presklené obytné komplexy často vo svojich obyvateľoch nezbudzujú pocity spolupatričnosti a zodpovednosti. Svety, v ktorých susedia sa tvárou v tvár

nikdy nestretnú a jednotlivci na sebe nosia masku bez konkretizovateľnej tváre, sú prostrediami, v ktorých bujnajú sociálne patologické javy: prehľbujúce sa odcudzovanie a silnejúca anonymita.

Kultúra ako služba verejnosti

V súčasnosti sme svedkami rýchlych a dynamických zmien. Podmienky, v ktorých žijeme a v ktorých vytvárame kultúru, sa neustále dynamicky menia. Odborníci upozorňujú, že v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami zmeny prebiehajú oveľa rýchlejšie. Človek sa na zmeny a na nové podmienky musí **adaptovať**. Vyššiu mieru adaptácie, ako aj schopnosť rýchlejšie reagovať na podnety okolia pritom preukazujú jedinici s kreatívnym myslením a kreatívnymi schopnosťami. Aj preto je kultúrna kreativita (*culture based creativity*) považovaná za progresívnu obchodnú stratégiu, je pre každého jednotlivca žiaducou pridanou hodnotou. Mitchell Resnick, profesor Massachusettského inštitútu technológií (MIT), upozorňuje, že predpokladom úspechu v dnešnej spoločnosti nie je nahromadené množstvo vedomostí, ale **schopnosť kreatívne myslieť a konať**.

Súčasný človek žiada KVALITNÝ ŽIVOT vo všetkých základných dimenziách: sociálnej, kultúrnej, environmentálnej. Do centra záujmu odborníkov aj laikov sa dostávajú také aktivity, ktorými všetky spomenuté dimenzie môžeme pozitívne ovplyvniť. Práve kultúra zaisťuje a umožňuje bohatý a plnohodnotný život. Pretože zároveň vyžaduje aj vedomú účasť a participáciu, predstavuje oblasť, v ktorej môžeme človeka nevtieravou a nenásilnou formou ovplyvňovať. Práve tu môžeme hľadať význam kultúrno-edukačných aktivít pre celú spoločnosť: všetky **aktivity v kultúre predstavujú zároveň zámerne a cielavedomé pôsobenie na človeka** v najrôznejších, aj najkaždodennejších oblastiach ľudskej činnosti. Kultúrne aktivity sú v konečnom dôsledku nasmerované na **celkový rozvoj osobnosti ľudí**. Aj dnes podnikateľské prostredie preferuje vlastnosti, ktoré človeka povyšujú nad stroje: inšpiratívnosť, kreativitosť, predstavivosť, zodpovednosť, hravosť, podnikavosť, cielavedomosť. Práve tieto kvality môže priemyselnej sfére a spoločnosti poskytnúť kultúra. Vhodnými aktivitami môžeme človeka ako individuum aj ako tvorca sociálnych kolektívov stimulovať k intenzívnej účasti a záujmu o život v lokalite alebo regióne. Rovnako môžeme obyvateľov určitého územia nabádať k záujmu o zveľadovanie lokality nielen na úrovni hospodárskej a technologickej, ale aj sociálnej a kultúrnej. Aktivity môžu byť cieleňé k zlepšeniu kva-

lity okolitého prírodného prostredia (kvalita zelene, čistota okolia, rešpektovanie chránených lokalít), k poznaniu minulosti a osobitosti regiónu, v ktorom žijeme (upevnenie vedomia identity a spolupatričnosti), na zlepšovanie a upevňovanie sociálnych interakcií medzi jednotlivcami aj odlišnými kultúrnymi skupinami. „Kultivovaný človek“, ale aj kultivovaný priestor naďalej zostávajú globálnou a univerzálnou hodnotou. Jednou zo stratégií, vďaka ktorej sa aj inak pasívny prijímateľ môže zmeniť na aktívneho, participujúceho uvedomením si svojej zodpovednosti za svet okolo seba, rovnako za prírodu aj kultúru, sociálny aj kultúrny priestor, ponúka práve kultúrna a sociálna animácia.

Participácia na aktivitách spoločnosti, spoločnosti aj lokality je osvojiteľnou kompetenciou, a preto adekvátnymi animačnými aktivitami môžeme **ovplyvniť kvalitu sociálneho života lokálnej komunity** a odstrániť niektoré negatívne až patologické javy, ktoré sú jedným z dôsledkov zložitých transformačných a modernizačných procesov.

Kultúra má aj sociálnu funkciu: aktivity vo sfére každodennej kultúry sú preventívnym faktorom pred sociálne patologickými javmi (kriminalita, delikvencia, gamblerstvo, narkománia a podoba). Kultúra je aj stratégiou v boji proti globálne nežiaducim javom, ako sú neznašanlivosť, rasizmus, xenofóbia. Kultúrne aktivity v občianskej demokracii môžu vytvárať priestor formovania a profilovania verejnej mienky: súboru racionálne podložených poznatkov so subjektívnym hodnotiacim vzťahom človeka k určitému javu spoločenského a občianskeho života.

Verejnosť tvoria voľne organizované sociálne skupiny vznikajúce na základe spoločného záujmu. Verejnosť nie je stotožniteľná s masou alebo davom: konanie verejnosti je racionálne motivované, kritické, hodnotiace a prístupné racionálnemu riešeniu problémov. Funguje ako faktor politickej a sociálnej kontroly a zároveň je predmetom záujmu subjektov, ktoré k svojej legitimizácii potrebujú podporu verejnej mienky. Verejnosť vzhľadom na svoju ambíciu aktívnej participácie na živote občianskej spoločnosti hľadá príležitosti umožňujúce prezentovanie aktivity, získavanie informácií a kritickú konfrontáciu vlastných myšlienok a postojov. Základom fungujúcej verejnosti je, že ľudia sú ochotní uznať určité princípy ako evidentné, rešpektovať určité pravidlá konštruovania obrazov skutočnosti a prijať záväzky vyplývajúce zo spoločenskej zmluvy. Podľa J. Habermasa je preto nevyhnutné upevňovať a vytvárať tie vzťahy medzi ľuďmi, ktoré musíme nevyhnutne

predpokladať, ak máme veriť účinnosti našej vlastnej argumentácie.

Uplatňovanie práv verejnosti byť aktívnym spoluvorcom politických, ekonomických, sociálnych (a iných) rozhodnutí predpokladá kompetentnosť bežných občanov pri ich posudzovaní. Verejnosť môžeme považovať aj za typ spoločensva, na kreovanie ktorého sa aktívne spolupodieľa kultúra. Tento typ kultúrneho spoločenstva je najjednoduchšie vytvárať zdola, v podmienkach regiónu alebo lokality. Kultúrne spoločenstvo môže byť motivované **možnosťou spoluzdieľať a rešpektovať udalosti minulosti, ako aj plánovať spoločnú budúcnosť.**

Ľudia žijúci v jednom spoločenstve a ľudia rovnakej kategórie by sa mali cítiť spoluzodpovední za spoločnú budúcnosť. Projekt spoločnej budúcnosti by mal byť ich spoločným dielom. Fungujúca verejnosť sa ako sociálny kolektív vyznačuje **vzťahmi rovnostárstva a rovnosti.** Na procese rozhodovania o projektoch do budúcnosti má participovať čo najširšie spektrum ľudí reprezentujúcich lokálne sociálne a kultúrne spoločenstvá, ktorých delegovali („autorizovali“) práve tieto lokálne spoločenstvá. Kultivácia a upevňovanie praktických zručností rovnostárskej komunikácie je jednou z najdôležitejších misií kultúrno-osvetového, ale aj vzdelávacieho systému.

Kultúra teda predstavuje špecifický fenomén, ktorý umožňuje **uspokojiť základné potreby človeka.** Symbolickými aktivitami si v okolitom priestore vytvárame „domov“, v ktorom zažívame bezpečnosť a istotu v hmotnom a emocionálnom význame slova. Zžitie sa s okolitým priestorom môžeme manifestovať cez identifikáciu s miestom, kde človek býva a žije v aktoch nepateckého a neteatralizovaného lokálpatriotizmu. Kultúra umožňuje naplniť potrebu účasti na sociálnej komunikácii, ako aj potrebu niekam patriť – zažiť pocit spolupatričnosti s tými, ktorých môžeme nazývať „my“. Je priestranstvom seberealizácie, spontánnosti, tvorivosti. Je pre človeka neustálou výzvou ako zdroj nových podnetov, nových zážitkov, zmeny a prekvapení. Ako umelo vytvorený a racionálne štruktúrovaný systém je faktorom umožňujúcim orientáciu, usporiadanosť a prehľadnosť. Zároveň naplňuje požiadavky súkromia, pokoja, intimitu.

Všetky **kultúrne aktivity** preto majú:

1. hodnotu pre sféru kultúry ako takej: ovplyvňujú zvyky a návyky, obyčaje, vzorce správania sa a konania;

2. strategickú hodnotu: väčšina zákonov, noriem a nariadení existuje ako

kodifikovaný a konvenčne prijatý systém pravidiel. Bez toho, že by ich ľudia dodržiavali a vedeli, prečo je ich rešpektovanie dôležité pre spoločnosť (ľudstvo) ako takú, systémy noriem a hodnôt zaniknú. Kultúrnymi aktivitami teda upevňujeme aj povedomie o morálke, práve, náboženstve a pod...

3. ekonomickú hodnotu: obohacujú život človeka, rozvíjajú jeho kreatívny potenciál; v konečnom dôsledku sa priamo podieľajú na profilovaní tzv. ľudského kapitálu. Bez ľudského kapitálu nevznikajú hodnoty materiálnej sféry. V súvislosti s častými sociálnymi a kultúrnymi zmenami majú pre človeka špecifický význam najmä kultúrno-osvetové aktivity, aktivity celoživotného vzdelávania a aktivity súvisiace s profesijným vzdelávaním. Tieto aktivity neustále dotvárajú osobnosť človeka, pomáhajú mu adaptovať sa na meniace sa sociálne a kultúrne podmienky, zdokonaľujú výkon sociálnych rolí.

4. politickú hodnotu: dopad do verejnej sféry, tvorba občianskej spoločnosti: niektoré aktivity napomáhajú získavať a prehľbovať kompetencie súvisiace so statusom a rolou človeka ako občana, umožňujú zdokonaľovanie jeho schopností a spolupodieľajú sa na zlepšovaní politickej klímy najmä v súvislosti s nekonfliktným spolunažívaním rozličných kultúr.

Kultúra je prostredím, v ktorom žijeme a ktoré nás dotvára. Pomocou kultúry si pretvárame a dotvárame okolité prostredie tak, aby sme v ňom mohli pociťovať ontologické bezpečie v takej miere, že priestoru prísúdime status domova. Základom tohto pocitu je podľa sociológa Anthonyho Giddensa „**oboznamenosť s priestorom**“. Domov ako priestor emocionálneho bezpečia človekovi garantuje, že v procesoch sociálneho konania nebude zbytočne stresovaný nepredpokladanými a neznámymi reakciami: rituály a vzorce správania sa ostatných budú predvídateľné a predpokladateľné. Práve tento typ priestoru máme potom potrebu ochraňovať, zveľaďovať a kultivovať. Priestory, v ktorých občania aktívne participujú na živote obce a lokality, sú svedectvom, ako možno maximalizovať mieru využitia sociálneho, kultúrneho, intelektuálneho, ako aj ekonomického kapitálu. Pre budovanie konkurencieschopných lokalít a regiónov sa ako kľúčové faktory ukazujú ľudia.

PhDr. Zuzana Slušná, PhD.,
Katedra kulturológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave

Literatúra

ALIJEVOVÁ, D. (1993). *Súčasná sociológia každodennosti: postfenomenologický syndróm*. Sociológia, 25, 1993, č. 1 – 2.

AUGÉ, M. (1999). *Antropologie současných světů*. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-154-X.

BAČOVÁ, V. (1996). *Etnická identita a historické zmeny*. Bratislava: Veda.

BAUMAN, Z. (1995). *Úvahy o postmoderní době*. Praha: SLON.

BAUMAN, Z. (2000). *Globalizácia. Dôsledky pre ľudstvo*. Bratislava: Kalligram.

ČORNANIČOVÁ, R. – CHOMOVÁ, S. – STRELKOVÁ, J. – TAZBERÍK, J. (2005). *Revitalizácia kultúrneho života v miestnych a regionálnych podmienkach*. Metodický materiál k projektu kultúrnohistorickej a spoločenskej topografie Slovenska. Bratislava: NOC. ISBN 80-7121-255-5.

GAŽOVÁ, V. (2009). *Úvod do kulturológie*. Bratislava: NOC.

CHOMOVÁ, S. (ed.) (2002). *Aktuálne problémy v miestnej a regionálnej kultúre*. Bratislava: NOC. ISBN 80-7121-255-3.

CHOMOVÁ, S. (ed.) (2007). *Vademékum pracovníka v kultúre*. Bratislava: NOC. ISBN 80-7121-274-1.

JANČÁR, J. (2000). *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury.

KELLER, J. (1992). *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.

KRIVÝ, V. – DANGLOVÁ, O. (2006). *Svět mnohých „MY“ a „ONI“: Kolektivní identity na súčasnom Slovensku*. Centrum excelentnosti SAV „Kolektivní identity“. Bratislava: SAV.

LETAVAJOVÁ, S. (2004). *Globalizácia a súčasné migračné procesy*. In: Letavajová, S. (ed.). *Globalizácia versus identita v stredo-európskom priestore*. Zborník z II. medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, Trnava 5. november 2004. Trnava: FFUCM, 2004, ss. 207 – 214.

LEWELLEN, TED C. (2002). *Anthropology of Globalization: Cultural Anthropology Enters the 21st Century*. Westport: Bergin & Garvey. ISBN 10: 0897897404.

LONGHURST, B. (2007). *Cultural Change and Ordinary Life*. Buckingham: Open University Press.

MISTRÍK, E. (1992). *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava: IRIS.

PRAVDOVÁ, H. (2004). *Paradoxy globalizačných procesov*. In: Letavajová, S. (ed.). *Globalizácia versus identita v stredo-európskom priestore*. Zborník z II. medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov Trnava, 5. november 2004. Trnava: FFUCM, 2004, ss. 8 – 29.

SLUŠNÁ, Z. – STRELKOVÁ, J. (2006). *Animácia kultúrnych činností*. Bratislava: NOC. ISBN 80-7121-263-6.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie*. Praha: Portal.

TÍŽIK, M. (2000). *Renesancia pospolitosti v pluralizovanej spoločnosti. Príklad – nová religiozita*. In: Sopóci, J. (ed.). *Sociológia a spoločenská zmena*. Bratislava: Stimul, 2000, ss. 237 – 265.

KAPITOLA Z HISTÓRIE OSVETY NA SLOVENSKU

Potrebnosť návratov do histórie

Dejiny povojnovej osvetovej činnosti na Slovensku stále čakajú na svoje kompletne spracovanie. Musí mať v nich adekvátne miesto aj veda a výskum o osвете a osvetovej práci – aktivity realizované na pôde osvetových inštitúcií alebo aj mimo nich. V príspevku sa sústreďme na otázky vzniku, vstupovania a rozvoja sociologickej výskumnej činnosti do praxe ústredných osvetových inštitúcií na Slovensku s akcentom na tie roky, v ktorých bola sociológia mocensky exkomunikovaná zo systému vied o spoločnosti. Pokúsime sa na konkrétnych faktoch ukázať, že napriek politickým tlakom, nemožnosti čo len spomenúť termín sociológia a sociologický výskum pokračovala aj v 50. rokoch kontinuita sociologického skúmania, aj keď len v elementárnych formách, pod rôznymi názvami (osvetový prieskum, osvetový výskum, výskum návštevníkov v divadle, výskum čitateľov, výskum vzdelávania...).

Sociológia a sociologický výskum sa v období do februára 1948 na Slovensku rozvíjali úspešne v dvoch smeroch: prvým bola sociologická škola Antona Štefánka (1877 – 1964), prvého slovenského profesora sociológie, ktorý na bratislavskej Filozofickej fakulte UK vchoval (spolu s českými kolegami) celú plejádu sociológov, aktívne sa zapájajúcich do rozvíjania tejto novej vednej disciplíny.

Druhým predfebruárovým centrom sociologického bádania sa stala Matica slovenská v Martine, kde Alexander Hirner (1911 – 1987) založil Sociologický odbor Matice slovenskej (1946) a začal vydávať prvý slovenský sociologický časopis *Sociologický sborník* (vychádzal od roku 1946, v roku 1948 už vyšlo len jedno dvojčíslo).

Alexander Hirner stál (ako tajomník Matice slovenskej) aj pri zrode prvého slovenského pracoviska výskumu verejnej mienky, ktoré vzniklo v roku 1947 v rámci Poverenctva informácií. Hirner v liste vtedajšiemu povereníkovi informácií dr. Samuelovi Bellušovi (podpísaní Hirner a správca Matice Ján Marták) tlmočil súhlasné stanovisko MS k zriadeniu pracoviska pre výskum verejnej mienky opierajúce sa o nasledovné argumenty: fungovanie pracoviska ako sesterského ústavu pražského (založeného v roku 1946, pozn. autora) je vo výsostnom záujme slovenského kultúrneho a politického života, obe pracoviská by mali fungovať paralelne, čo zdôvodňuje sociálno-politickými odlišnosťami Čechov a Slovákov a iným charakterom problémov oboch etník; samostatnosť fungovania pracoviska umožňuje aj existencia Štátneho plánovacieho a štatistického úradu v Bratislave, o ktoré sa musí ústav opierať; Hirner vyvracia v liste aj argument o nutnosti jednotného (československého) ústavu, ktorým je vraj jednotnosť metodického postupu, ako aj argument o nutnosti jednotnatej reprezentácie pred zahraničím. Hirner sa tvrdo stavia na pozíciu obhajcu samostatnosti slovenského ústavu pre výskum verejnej mienky proti pražskej koncepcii jedného celoštátne-

ho pracoviska, pričom sa odvoláva na ducha Košického vládneho programu, upozorňuje na možnosť sporov a ťažkostí, ktoré by mohli vyplývať z rozdielnosti českých a slovenských záujmov. (Dodajme k tomu: A. Hirner ako účastník SNP, nositeľ viacerých štátnych vyznamenaní sa na koncipovaní Košického vládneho programu podieľal.)

O činnosti tohto pracoviska sa dnes – na škodu vecí – vie veľmi málo. Bola by to prítom vďačná téma nielen pre historikov sociológie, ale aj pre všetkých, ktorí sa zaujímajú o dejiny Slovenska a bývalého Česko-Slovenska v období medzi druhou svetovou vojnou a nástupom komunizmu, i pre tých, ktorí skúmajú vývoj politického systému, či pre bádateľov vývoja kultúry, vedy vo všeobecnosti. Pre vedcov vzácné dokumenty prechovávané vo fondoch Slovenského národného archívu ukrývajú množstvo informácií o činnosti tohto pracoviska, ktoré čakajú na ďalšie zhodnotenie. A vôbec to nie je dobová starina, ale až prekvapujúco aktuálny a inšpiratívny prameň vypovedajúci o úsilí zriadiť toto prepotrebné pracovisko, o jeho peripeitiách, o veľkých osobnostiach našej kultúry a vedy, ktoré stáli pri jeho vzniku (Anton Štefánek, Juraj Čecetka, Imrich Karvaš, Anton Jurovský, Peter Gula, Pavel Horváth, Fedor Jesenský, Jozef Krajčovič, Pavel Šulan – účastníci porady, na ktorej sa o založení pracoviska rozhodlo), o postojoch vtedajších zainteresovaných politikov, o kontaktoch pracoviska a vzťahoch k pracovisku výskumu verejnej mienky v Čechách i v zahraničí. Dokumenty však vypovedajú aj o celkom praktických záležitostiach: o štruktúre pracoviska, jeho personálnej výstavbe, výstavbe siete anketárov, ich profesijnej štruktúre, spôsobe odmeňovania anketárov, ich regionálnom a lokálnom rozmiestnení, dokonca o rozsahu a obsahu výskumných formulárov. Na základe predbežnej prehliadky dokumentov a fondov Slovenského národného archívu možno odporúčať všetkým záujemcom vďačnú a neprebádanú tému – či už ide o politológov, sociológov alebo historikov.

Slovenské pracovisko pre výskum verejnej mienky

História prvého slovenského pracoviska orientujúceho sa na systematický, pravidelný výskum verejnej mienky si zaslúži väčšiu pozornosť, než jej môžeme venovať v tomto príspevku. Ešte aj v súčasnosti sa stretávame s nedocenením významu tohto pracoviska v dejinách slovenskej (československej) sociológie, dokonca s popieraním jeho fungovania. E. Jungová (*Výskumy veřejného mínění a média v České republice*. Slovenská politologická revue, č. 4, ročník IX, s. 200, <http://www.ucm.sk/revue/>, 2009/4) píše: „Československý ústav veřejného mínění byl založen na jaře 1946 jako oddělení I. odboru Ministerstva informací. Předpokládalo se, že bude provádět výzkumy pouze v zemi české a moravskoslezské a v budoucnu se počítalo i s výzkumy na Slovensku. V Bratislavě měla působit podobná instituce, a to „při Pověřenečtvu informací a osvěty“ (citovaný Adamec, Č., 2006: *Počátky výzkumu veřejného mínění v českých zemích*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AVČR, s. 22) a ďalej: „I když na Slovensku byly některé kroky podniknuty, ke vzniku takové instituce nikdy nedošlo.“ Autorka aj cituje prameň (Herich, C. 1946: *Možnosti výzkumu na Slovensku*. Veřejné mínění 1/3, s. 5), ktorý je v súlade s dobovými postojmi českej strany k vzniku partnerského, rovnocenného pracoviska na Slovensku.

Keď píšem tieto riadky, mám pred sebou materiály získané v Slovenskom národnom archíve – zápisnice z rokovanií (prezídium poverenctva informácií, rokovanie riaditeľa ústavu P. Šulana s českými partnermi – bol medzi nimi i Č. Adamec), Hirnerov list sekretariátu S. Belluša – povereníka informácií, poverovací dekrét P. Šulanovi atď. a predovšetkým formulár k jednej z výskumných úloh (výskum č. 9, február 1949), v ktorom sú otázky na aktuálne aktivity začiatkom roka 1949 a adekvátne identifikačné znaky. Je dôkazom nielen realizovania výskumných projektov, ich zameranosti na sféru osvetu

a informácií, ale predovšetkým výpovedou o výskumnej erudovanosti ľudí, ktorí ho pripravovali. Štúdiom týchto materiálov by poskytlo cenné poznatky pre všetkých, ktorí sa hlbšie zaujímajú o dejiny slovenskej sociológie. Asi bude potrebné dôkladnejšie oboznámiť odbornú verejnosť aj s výsledkami výskumov verejnej mienky z tej doby. Prvé kroky v tomto smere sa už uskutočnili (Barnovský, M.: *Slovenská spoločnosť v zrkadle výskumu verejnej mienky v rokoch 1948–49*, Historický časopis 52/3, 2004). Myslí, že výsledkom takehoto úsilia by mohlo byť zjednotenie dôstojnejšieho miesta ústavu v dejinách slovenskej sociológie. Prvé pracovisko výskumu verejnej mienky na Slovensku pracujúce na základe „gallupovskej“ metodiky si zaslúži aj viac ako príležitostnú zmienku. Budúcim výskumníkom odporúčam dôkladne zhodnotiť aj česko-slovenský kontext vzniku tohto pracoviska.

K uvedenému prameňu informácií o výsledkoch výskumov bratislavského ústavu pre výskum verejnej mienky len stručne: Barnovského rozsiahla štúdia (E. Jungová jej publikovanie nezaregistrovala, takisto ako M. Barnovský nedisponoval poznatkami z publikácie autora tohto príspevku *Výskum verejnej mienky – politika – médiá*. MIC, Bratislava 2000), v ktorej sa okrem iného hovorí aj o histórii slovenského výskumu verejnej mienky, a tým aj o vzniku a činnosti ústavu, je ďalším dokladom existencie a pôsobenia pracoviska. K Barnovského príspevku aj k nastolenému problému sa však bude treba vrátiť v osobitnej štúdií.

Všetky sociologické pracoviská na Slovensku boli po roku 1948 zrušené, neznamená to však, že bola zlikvidovaná aj myšlienka výskumného pohľadu na spoločenské javy opierajúceho sa o poznatky teórie a metodológie vedy o spoločnosti. Ako sa môžeme dozvedieť z denníka A. Hirnera (*Denníky sociológov*, Alexander Hirner 1953 – 2005, ISBN 80-85544-28-8, Bratislava 2004), určité výskumnícke aktivity v oblasti kultúry a osvety sa realizovali v rámci Matice slovenskej aj po roku 1948. Spomínajú sa tu prieskumy návštevníkov výstav, divadla hudby, čitateľov kníh. Ťažisko empirických výskumov sa však presunulo. Súviselo to s prechodom pracovníkov matice, medzi nimi aj A. Hirnera, na rôzne iné pozície v martinských inštitúciách, ale aj s presunmi pracovníkov z Martina do Bratislavy – do vznikajúceho Výskumného osvetového ústavu, neskôr Osvetového ústredia so silným výskumným oddelením. Alexander Hirner na možnosť prechodu do Bratislavy nereflektoval. Vo svojom denníku spomína v rôznych súvislostiach ľudí, ktorí v neskoršom období pomáhali udržiavať kontinuitu výskumnej činnosti

(a tým aj sociologického výskumu) po roku 1955, keď sa zápisy v denníku končia. Sú to mená ako P. Paška, C. Tahy, P. Ondrejček, psychológ A. Jurovský, sociológ M. Katriak a mnohí iní. Jeho denník je však cenný aj tým, že približuje postoje a správanie sa vtedajšej politickej a kultúrnej elity k zachovaniu Matice slovenskej, k okliešťovaniu jej funkcií, ku vzniku Slovenskej akadémie vied a nových osvetových inštitúcií, ale aj k širším spoločensko-politickým otázkam. Pri čítaní pred nami „deflujú“ (to je Hirnerov termín, ktorý si pamätám z čias jeho pôsobenia na FiF UK) kolegovia, priatelia i súperia, politici aj úradníci rozhodujúci o osudoch ľudí v ťažkých päťdesiatych rokoch... Ale to je ďalšia téma.

Osvetové ústredie v Bratislave

V roku 1953 (1. júla) bolo zriadené Osvetové ústredie v Bratislave ako „pomocný ústav Povereníctva školstva a osvety pre bádateľskú činnosť a odborné poradenskú službu v oblasti osvetovej práce na Slovensku“ (S. Bakoš: *Národné osvetové centrum (Osvetový ústav) v dejinách slovenskej osvety*. Bratislava 2003, nepublikovaný rukopis, archívny materiál NOC). Jedným z jeho funkčných ôsmich útvarov bolo výskumné oddelenie. O jeho činnosti sa v rukopise autor podrobnejšie nezmieňuje, je to úloha pre ďalších bádateľov histórie novodobej osvety na Slovensku. Len na okraj: v súvislosti s našou témou môžeme konštatovať, že jeho vedúcim sa stal bývalý kolega A. Hirnera z Matice slovenskej – Peter Ondrejček. V Hirnerovom denníku je o tom zaujímavé čítanie. Ondrejček navrhol riaditeľovi Osvetového ústredia P. Paškovi (áno, to je dlhoročný riaditeľ budúceho Osvetového ústavu a Výskumného ústavu kultúry a verejnej mienky), aby sa vedúcim výskumu v Osvetovom ústredí stal A. Hirner. Ten sa však rozhodol pre maticu a prácu na *Príručnom encyklopedickom slovníku*, čo sa mu stalo osudným, keď v roku 1958 bol nezákonne uväznený, odsúdený a z väzenia prepustený až v roku 1966. Vykonštruované obvinenia späť s encyklopédiou neboli jediným dôvodom perzekúcie Hirnera a jeho spolupracovníkov. Vinili ich okrem iného aj z príprav na obnovenie štátu typu habsburskej monarchie (!).

História ani história sociológie nepozná slovičko keby. Napriek tomu sa mi priam ponúka: aj keď sa dá z Hirnerovho denníka všeličo vyčítať (a dedukovať), predsa len sa vynára otázka, akým spôsobom by sa profilovala činnosť výskumnej zložky Osvetového ústredia pod vplyvom Hirnerovej osobnosti. Nechcem tým znevažovať úsilie aj výsledky práce tých, ktorí sa na rozvoji výskumnej činnosti – a treba hneď pove-

dať, že na rozvoji sociologickej výskumnej činnosti, sociologického empirického výskumu – podieľali, hoci adjektívum „sociologický“ bolo na dlhé roky aj vo výskume kultúrno-osvetovej práce tabu. Treba si však uvedomiť, že o rozsahu a potenciálnom dosahu Hirnerovho vedeckého akčného rádia vo vzťahu ku kultúre a osvete máme ešte stále málo informácií. V archíve Matice slovenskej je uložených 1 672 archívnych jednotiek vypovedajúcich o jeho živote a diele, na zhodnotenie čaká aj jeho nevydaná publikácia *Formy osvetovej práce* (1955, 530 rukopisných strán).

Pri hodnotení vývoja slovenskej sociológie po februári 1948 sa zvykne zdôrazňovať moment diskontinuity, narušenia prirodzeného priebehu rozvíjania teórie, metodológie, inštitucionálnej bázy, výučby na vysokých školách, prípravy vedeckých a pedagogických kádrov. Sú to zaiste oprávnené konštatovania, ako sme však už naznačili, práve rezort kultúry a osvety sa vyznačoval istými špecifickými stránkami, v pozadí ktorých vidíme pretrvávajúci vplyv osobností, ktoré formovali tvár slovenskej sociológie v rokoch pred prevratom – A. Štefánka a A. Hirnera. Je to akiste smelá hypotéza, ale pokúsime sa uviesť (pre potreby ďalších pokračovateľov v tomto bádani) aspoň zopár faktov na jej podporu.

Predovšetkým: ako uvádza S. Bakoš v citovanej práci, v rokoch 1953 – 63 sa v rámci Osvetového ústredia (Osvetového ústavu) realizovalo 83 výskumov (prieskumov), mnohé z nich mali celostátny charakter. Bude veľmi náročné zhodnotiť na základe ich preskúmania, ak sa k nim budúci bádatelia vôbec dostanú, do akej miery a ako frekventovane tieto aktivity obsahujú znaky sociologických výskumov, tak ako ich napríklad definuje Hirner. V každom prípade však možno konštatovať, že tieto projekty sa realizovali niekoľko rokov predtým, ako sa sociológia ako veda začala opäť na Slovensku inštitucionalizovať (vedecké pracovisko, časopis, katedra).

Uvedieme niekoľko príkladov z archívu NOC na zdokumentovanie sformulovaných tvrdení. Je to niekoľko typov materiálov, ktoré čakajú v archíve NOC na digitalizáciu a ďalšie následné spracovanie. Kompletný súpis materiálov publikovaných po roku 1953 na pôde osvetových inštitúcií je v dvojzväzkovom prehľade *Vydavateľská činnosť Národného osvetového centra za roky 1953 – 1993* (súhrnná bibliografia) I. – II. diel, NOC Bratislava.

V rokoch 1961 – 63 realizovali riešitelia Vladimír Krejča a Ctibor Tahy (bývalý kolega A. Hirnera z matice, neskôr bol riaditeľom Osvetového ústavu) výskum na tému *Vplyv televízie na uspokojovanie kultúrnych potrieb pracujúcich na dedine*. Úloha bola

súčasťou širšieho projektu skúmajúceho úlohu hromadných oznamovacích prostriedkov v rámci štátneho plánu výskumu. Oponentmi výstupu (záverečnej správy) boli Miroslav Disman a Dušan Gábor. Výskumníci v úvode materiálu prezentovali sformulovanú výskumnú hypotézu, vymedzenie výskumnej problematiky, metodiku zberu dát, spôsob konštrukcie výberového súboru, odôvodnenie metodiky výberu skúmaných obcí (politické, ekonomické, kultúrno-spoločenské kritériá). Spomínaný Ctibor Tahy je zostavovateľom zborníka *Použitie výskumných metód a techník vo výskume osvetovej práce* (1964), ktorá si takisto zaslúži pozornosť historikov sociológie.

Martin Katriak (1913 – 1999), žiak A. Štefánka, je zastúpený v archíve NOC okrem iného aj prácou *Metodika osvetového výskumu* (1957). Práca je v zozname uvedená stručnou anotáciou – výskum v osvetovej práci, využitie výsledkov v praxi. Martin Katriak je súčasťou personifikácie jasnej kontinuity sociologického výskumu v oblasti kultúry a osvetu aj po mocenskej likvidácii sociológie. V rokoch 1945 – 1954 bol pracovníkom Povereníctva školstva a osvetu, v rokoch 1955 – 1964 sa venoval výskumnej činnosti a jej metodike v Osvetovom ústave. Po založení Sociologického ústavu SAV v roku 1965 v ňom pôsobil až do roku 1974, pričom sa však venoval aj práci na výstavbe druhého pracoviska výskumu verejnej mienky, ktoré vzniklo v roku 1967 v Osvetovom ústave ako Kabinet výskumu verejnej mienky. Ten sa stal od 1. 1. 1968 spolu s ďalšími výskumnými útvarmi Osvetového ústavu (Kabinet teórie a výskumu osvetu, Kabinet organizácie, riadenia a ekonomiky kultúry, Inštitút pre výskum masovokomunikačných prostriedkov, premenovaný Novinársky študijný ústav zo Zväzu novinárov) súčasťou Výskumného ústavu kultúry a verejnej mienky. Práve Martin Katriak adaptoval (spolu s Petrom Ondrejčekom a zrejme aj Jozefom Karáskom) metodiku výskumu verejnej mienky vytvorenú a používanú v zahraničí Gallupom a jeho spolupracovníkmi na slovenské podmienky. Aj jeho zásluhou pracovisko realizovalo zhruba 10 výskumov ročne, pričom sa precizovali používané metódy a techniky výskumov, čo predstavovalo aj prínos k rozvíjaniu metodológie sociologického výskumu.

Katriak sa uvádza aj ako autor metodického materiálu (*Prieskumník – bulletin pre výskumných spolupracovníkov*, Československý rozhlas Bratislava, Metodicko-výskumný kabinet) z apríla 1966. Paralelne teda na Slovensku vznikali dve pracoviská empirického výskumu na báze metodiky G. Gallupa. V rozhlase mal kabinet na starosti ďalší matičiar spomínaný v citovanom denníku – Ivan

Predanocý, pričom výskum bol koncipovaný širšie ako zisťovanie vzťahu recipientov k programovej ponuke rozhlasu.

Pre niekoho bude kacírsky vyznievať v zozname uvádzaných príkladov meno Antona Jurovského, psychológa (sociálneho psychológa), ktorý sa zapísal do histórie výskumu osvetu na Slovensku. Už sme sa s týmto menom stretli medzi tými, ktorí sa pričínili o vznik prvého pracoviska výskumu verejnej mienky na Slovensku (1947). Anton Jurovský je autorom prác z odboru psychológie osvetu (najmä *Psychológia osvetovej práce*. Bratislava 1964). Vydal však aj publikáciu (*Kultúrny vývin mládeže*. Bratislava 1965), ktorá v rokoch pred revitalizáciou sociologického výskumu niesla mnohé jeho znaky a naznačovala tak nové možnosti poznávania spoločenskej reality. V Jurovského knihe *Psychológia osvetovej práce*, Osveta – Martin 1958, nájdeme pasáže dokumentujúce „presa-hy“ autorovho myslenia (a používaného pojmového aparátu) do sféry záujmov sociológie. Príznačné je, že recenzenti publikácie Ľudovít Bakoš a Štefan Hora, ako aj šéfredaktor vydavateľstva edície Knižnica osvetu – Dr. František Oktavec, sú ľudia z Hirnerovho „referenčného okruhu“. Bakoš sa zaoberal pedagogikou osvietenstva (Samuel Tešedík), Hora bol spolupracovníkom Hirnera v sociologickom odbore MS a Oktavec zasa jeho spolupracovník na Encyklopédii Slovenska.

Sociologické základy osvetovej práce

Ku cti tých, ktorí rozhodovali o edičnej činnosti bývalého Osvetového ústavu, slúži vydanie teoretickej publikácie poľského sociológa Romana Rutkowského *Sociologické základy osvetovej práce* (1964). S odstupom rokov ťažko túto skutočnosť hodnotiť, domnievam sa však, že aj v tomto počíne možno vidieť ďalší krok k etablovaniu sociológie na konci 60. rokov. Len rok predtým na Slovensku vyšiel preklad knihy sovietskeho autora V. P. Rožina *Úvod do marxistickej sociológie* (VPL, Bratislava 1963).

Sociológia v praxi centrálnych osvetových inštitúcií mala podobu aplikovaných sociologických výskumov (prieskumov), chýbali aspirácie, ale aj podmienky na budovanie sociologických teórií stredného dosahu. Na proklamovaný prínos realizovaných projektov by sa snáď bolo treba pozrieť dnešnými očami, nemožno však vtedajším výskumníkom uprieť úsilie o využívanie nových (aj keď mali často prichuť zakázaného ovocia) postupov prenikania do sveta, ktorý ich obklopoval.

Materiály uvádzané v citovanej dvojdielnej bibliografii vydavateľskej činnosti Národného osvetového centra sú len jedným prameňom štúdia sociologic-

kých dokumentov. Väčšina z 83 Bakošom uvádzaných prieskumov nebola zrejme zverejnená ako oficiálna publikácia. Je potrebné uskutočniť dôkladný vyhľadávací výskum. Z mien uvádzaných v bibliografii však musíme spomenúť P. Gulu, Š. Horu, J. Čečetku, M. Dismana, J. Pašiaka, M. Katriaka, C. Tahyho, P. Ondrejčka, A. Jurovského, F. Hylhlika (obaja sociálni psychológovia) ako autorov publikácií, ktoré v Osvetovom ústave vychádzali v prvom desaťročí po jeho založení a sú dokladom istej kontinuity sociologickej výskumnej činnosti aj napriek mocenskej likvidácii sociológie.

Už len letný pohľad na niektoré skutočnosti relevantné k problematike histórie sociológie kultúry a osvetu v 50. a 60. rokoch naznačuje, že zámerly tých, ktorí po februári 1948 chceli poslať sociológiu do zabudnutia, sa aspoň v rezorte kultúry a osvetu naplnili len čiastočne. Osobnosti ako A. Hirner, M. Katriak, A. Jurovský, J. Čečetka sa zapojili po vynútenej prestávke po založení Katedry sociológie FF UK v Bratislave do výchovy nových sociológov. Z ročníka, ktorý začal študovať v roku 1967, nastúpili do Výskumného ústavu kultúry a verejnej mienky štyria absolventi, ktorí tam mali pripravenú pôdu, a po nich prišli ďalší. (V Kabinete pre výskum verejnej mienky sme mohli preberať skúsenosti od nestora nášho výskumu verejnej mienky, súputníka A. Hirnera z Matice slovenskej povojnových rokov – Petra Ondrejčka.)

V príspevku sme sa usilovali načrtnúť základné dôvody, ktoré oprávňujú tvrdenie, že je nevyhnutný návrat k preskúmaniu histórie sociologického bádania v rezorte kultúry po 2. svetovej vojne. Archív Matice slovenskej, Slovenský národný archív ale aj archív a knižnica Národného osvetového centra ukrývajú dokumenty, ktoré stoja za pozornosť. Splatíme tým dlh ľuďom, ktorých prínos pre slovenskú vedu a kultúru sa môže nezaslúžene ocitnúť v zabudnutí.

V roku 2013 bude príležitosť (60. výročie založenia Osvetového ústredia) zamyslieť sa nad aktuálnym stavom osvetu na Slovensku, zhodnotiť doteraz vynaložené úsilie, zmapovať pozitívne aj negatívne stránky doterajšieho vývoja a pokúsiť sa o vytvorenie vize ďalšieho napredovania. Spoločenská realita súčasnosti je jasnou odpoveďou tým, ktorí by chceli spochybňovať zmysel akejkoľvek kultúrno-výchovnej či kultúrno-osvetovej činnosti opierajúcej sa o jej inštitucionálne zakotvenie a kritickú reflexiu svojich doterajších výsledkov vo všetkých kľúčových oblastiach (záujmová umelecká činnosť, ľudová kultúra a umenie, vzdelávanie a metodika, veda a výskum, edičná a publikačná činnosť). V rámci tohto procesu nemožno nechať bokom ani zrušenie kľúčových inštitúcií

rezortného výskumu kultúry – Výskumného ústavu kultúry a Novinárskeho študijného ústavu (pred zrušením niekoľkokrát premenovaného), pretože tieto mocenské akty ponovembrovej politickej garnitúry až príliš pripomínajú likvidáciu so-

ciologických pracovísk v 50. rokoch, a to z jednoduchého dôvodu: aj vtedy aj teraz nebolo žiadateľné, aby sociológovia z týchto inštitúcií svojimi aktivitami prenikali do chorého organizmu spoločnosti – použijem ešte raz Hirne-

rovu obľúbenú metaforu – ako chirurg skalpelom do tela pacienta.

PhDr. Ľudovít Šrámek, CSc.,
Kabinet výskumu kultúry
Národného osvetového centra

ZOZNAM LITERATÚRY Z OBLASTI VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

- BAKOŠ, S. *Antológia dejín slovenskej osvety I.* Bratislava: NOC, 1993. ISBN 80-7121-039-0.
- BAKOŠ, S. *Antológia dejín slovenskej osvety II.* Bratislava: NOC, 1995. ISBN 80-7121-084-6.
- BAKOŠ, S. *Antológia dejín slovenskej osvety III.* Bratislava: NOC, 1996. ISBN 80-7121-102-8.
- BAKOŠ, S. *Antológia dejín slovenskej osvety IV.* Bratislava: NOC, 1997. ISBN 80-7121-144-3.
- BAKOŠ, S., HUBERT, R. *Zborník celoštátnej konferencie k otázkam miestnej kultúry*, Bratislava: NOC, 1995. ISBN 80-7121-105-2.
- CIRBES, M. *Didaktika dospelých*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0008-5.
- ČORNANIČOVÁ, R., CHOMOVÁ, S., STRELKOVÁ, J., TAZBĚRÍK, J. *Revitalizácia kultúrneho života v miestnych a regionálnych podmienkach*. Bratislava: NOC, 2005. ISBN 80-7121-255-5.
- ČORNANIČOVÁ, R., PAŠKOVÁ, V. *Kultúrno-spoločenské aktivity starších ľudí*. Bratislava: NOC, 2002. ISBN 80-7121-224-5.
- FÁBRY, V. *Princípy, metódy a formy osvetovej činnosti*. Bratislava: Obzor, 1985. ISBN 1985-65-059-85.
- GRÁC, J. *Psychológia samoučenia*. Bratislava: Obzor, 1978. ISBN 65-007-78.
- HOLEČKO, M. *Hlbinná ekológia*. Bratislava: NOC, 1994. ISBN 80-7121-081-1.
- CHOMOVÁ, S. *Cesty spolupráce v oblasti miestnej a regionálnej kultúry*. Bratislava: NOC, 2005. ISBN 80-7121-257-1.
- CHOMOVÁ, S. *Európsky rok medzikultúrneho dialógu 2008*, Bratislava: NOC, 2008. ISBN 978-80-7121-306-2.
- CHOMOVÁ, S. *Vademékum pracovníka v kultúre*. Bratislava: NOC, 2007. ISBN 80-7121-274-1.
- CHOMOVÁ, S., a kol. *Animátor kultúry – učebnica dištančného vzdelávania*. Bratislava: NOC, 2007. ISBN 978-80-7121-278-2.
- CHOMOVÁ, S., a kol. *Národné osvetové centrum a vzdelávanie 1992 – 2006: procesy, programy, perspektívy*. Bratislava: NOC, 2007. ISBN 978-80-7121-295-9.
- CHOMOVÁ, S., a kol. *Občianske obrady a slávnosti v miestnej a regionálnej kultúre*. Bratislava: NOC, 2004.
- CHOMOVÁ, S., a kol. *Teoretické otázky celoživotného vzdelávania v oblasti kultúry*. Bratislava: NOC, 2004. ISBN 80-7121-246-6.
- CHOMOVÁ, S., a kol. *Volný čas – príležitosť na rozvoj kreativity, inovácií a vzdelávania*. Bratislava: NOC, 2009. ISBN 978-80-7121-313-0.
- JEDENÁSTIK, M., ŠALÁT, M. *Prieskum záujmov a potrieb v oblasti mimoškolskej výchovy a vzdelávania*. Bratislava: Osvetový ústav, 1986.
- JEŽÍKOVÁ, M. *Kultúra, kultúrna rozmanitosť a multikultúrna výchova*. Bratislava: NOC, 2006. ISBN 80-7121-266-0.
- JEŽÍKOVÁ, M., HORNÁK, P., HALLON, L., HERIBAN, J. *Reklama v kultúre*. CD nosič. Bratislava: NOC, 2007. ISBN 978-80-7121-281-2.
- KALNICKÝ, J. *Progressívna andragogika*. Bratislava: NOC, 1994. ISBN 80-7121-062-5.
- Kolektív autorov. *Aktuálne problémy v miestnej a regionálnej kultúre*. Bratislava: NOC, 2002. ISBN 978-80-7121-225-6.
- Kolektív autorov. *Obohacovanie života starších ľudí eduktívnymi aktivitami*. Bratislava: NOC, 1994. ISBN 80-7121-068-4.
- KOMENSKÝ, J. *Vševýchova (Pampaedia)*. Bratislava: Obzor, 1992. ISBN 80-215-0216-9.
- KUSIN, V. *Človek – príroda – ekológia*. Bratislava: NOC, 1995. ISBN 80-7121-096-X.
- MISTRÍK, E. *Súčasná téma v občianskom združení*. Bratislava: NOC, 2007. ISBN 978-80-7121-282-9.
- PAJTIŇKA, L. *Pátranie po predkoch*. Bratislava: NOC, 2005. ISBN 80-7121-256-3.
- PAŠKOVÁ, V. *Akadémie tretieho veku*. Bratislava: NOC, 1997. ISBN 80-7121-1104-4.
- PERHÁCS, J. *Utváranie osobnosti dospelého človeka v procese vzdelávania*. Bratislava: NOC, 1995. ISBN 80-7121-090-0.
- STRELKOVÁ, J. *Animácia euroobčianstva v miestnej kultúre SR*. CD a DVD nosič. Bratislava: NOC, 2008. ISBN 978-80-7121-301-7.
- STRELKOVÁ, J. *Malá multikultúrna kuchárka*. Bratislava: NOC, 2008.
- STRELKOVÁ, J. *Nové impulzy – rozvoj miestnej kultúry*. Bratislava: NOC, 2006. ISBN 80-7121-269-5.
- STRELKOVÁ, J., a kol. *Kultúra, osveta a turizmus*. Bratislava: NOC, 2009. ISBN 978-80-7121-316-1.
- TUMA, M. *Marketing v kultúre NOC*. Bratislava: NOC, 2002. ISBN 80-7121-221-0.
- TUMA, M. *Vademékum manažmentu a marketingu v kultúre*. Bratislava: NOC, 2006. ISBN 80-7121-261-X.

Objednávkový lístok

Závazne sa prihlasujem na odber mesačníka pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej tvorivosti **Národná osveta**.

Meno a priezvisko alebo názov inštitúcie:

Adresa odberateľa:

Adresa, kam časopis poslať:

Číslo účtu a dátum uhradenia predplatného (ak ho uhradíte bezhotovostne):

Dátum:

Podpis:

Cena 1 čísla: 0,96 eur/29,- Sk

Ročné predplatné: 11,52 eur/348,- Sk

Počet čísel za rok: 12

Vyplnený objednávkový lístok zašlite **poštou** na adresu **Národné osvetové centrum, oddelenie pre styk s verejnosťou, Námestie SNP 12, 812 34 Bratislava 1**, alebo **faxom** na číslo **02/52921135**, alebo **e-mailom** na adresu **cifra@nocka.sk**

REFLEXIA KULTÚRY – príloha Národnej osvety 3 – 4/2010 pre kultúrno-osvetovú teóriu, reflexiu a pre vedu a výskum v oblasti kultúry. **Redakčné spracovanie:** NÁRODNÁ OSVETA – mesačník pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej tvorivosti. Vydáva Národné osvetové centrum. **Šéfredaktor:** Štefan Cifra. **Zostavovateľka prílohy:** PhDr. Svetlana Chomová, PhD. **Redakcia:** Mgr. Oľga Silnická (odborná a jazyková redakcia), Mgr. Natália Oravcová (redakčná apretácia), akad. maliar Jozef Porubčin (výtvarný návrh obálky prílohy). **Tajomníčka redakcie:** Gabriela Taffermerová. **Softvérová a grafická úprava:** Štefan Cifra. **Tlač:** X-print, s. r. o. – Slovenská tlačiareň, Bratislava. Index časopisu Národná osveta: 48449. ISSN: 1335-4515. EV: 3056/09. Redakciu nevyžiadané rukopisy a obrazové prílohy sa nevracajú. Nepredajné.